

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Barbora Bláhová

**Mezinárodněprávní ochrana lidských práv v oblasti životního
prostředí**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce: 23. dubna 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. dubna 2016

.....
Barbora Bláhová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala doc. PhDr. Stanislavě Hýbnerové, CSc. za veškerý čas strávený konzultacemi a poskytováním cenných rad při zpracování této diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat svým blízkým za podporu a trpělivost jak při psaní práce, tak v průběhu celého studia.

Obsah

Úvod	5
1. Postavení ochrany životního prostředí v systému lidských práv	7
1.1 Vztah lidských práv a mezinárodního práva životního prostředí	7
1.2. Výklad pojmu práva na příznivé životní prostředí a environmentálních práv.....	14
2. Environmentální lidská práva v univerzálním systému ochrany lidských práv	18
2.1. Právo na příznivé životní prostředí.....	18
2.2 Procesní environmentální práva	26
3. Právo na příznivé životní prostředí v evropském systému ochrany lidských práv.....	31
3.1. Materiální aspekty rozhodování Evropského soudu pro lidská práva	35
3.1.1. Právo na život.....	35
3.1.2. Právo na soukromý a rodinný život.....	39
3.1.3. Ochrana vlastnického práva	48
3.2. Procesní aspekty rozhodování Evropského soudu pro lidská práva	53
3.2.1. Svoboda projevu.....	53
3.2.2. Participace veřejnosti na rozhodování týkající se životního prostředí.....	55
3.2.3. Právo na spravedlivý proces a přístup k právním prostředkům nápravy.....	57
Závěr	60
Použité zdroje	63
Abstrakt	72
Abstract.....	73
Klíčová slova.....	74
Key words	74

Úvod

„Lidská práva nemohou být zaručena ve zhoršeném nebo znečištěném životním prostředí. Základní právo na život je ohroženo degradací půdy a deforestací a vystavováním se toxickým chemikáliím, nebezpečnému odpadu a kontaminací pitné vody. Je čas uznat, že ti, kdo znečišťují životní prostředí nebo jej ničí, se nedopouštějí trestné činnosti pouze proti přírodě, ale také porušují lidská práva.“¹ V tomto prohlášení, které učinil Klaus Toepfer, generální ředitel Programu životního prostředí OSN v roce 2001 v Ženevě, je přitom jen několik příkladů dnešních problémů životního prostředí, kde hlavním viníkem je právě člověk. Přestože jsou lidé stále svojí existencí závislí na okolí, stali se postupem času největší příčinou destrukce planety. Takové destrukce, která začíná mít zpětně vliv i na člověka, ať už v podobě zvyšujících se zdravotních problémů či v rovině hospodářské. Pokud vycházíme z jedné z možných a vhodných definic státu, pak lid (občané) představuje jeden ze základních prvků státu². Ve smyslu širší interpretace této definice tak nemůže být stát chápán jako „zdravý“ bez zdravých občanů, protože by nemohl náležitě plnit své funkce. Postavení jednotlivce je čím dál více důležité nejen v politickém a sociálním kontextu, ale také v kontextu zachování ekologických podmínek, v nichž se člověk nachází.

Na tuto situaci začalo v druhé polovině 20. století reagovat také mezinárodní společenství a výsledky jeho snah reflektovalo mezinárodní právo veřejné v propojení „tradičního“ pojetí tohoto oboru s oborem životního prostředí, a to právě v oblasti problematiky lidských práv. Úkolem této práce bude analyzovat různé možnosti, jak toto propojení dvou do té doby zcela nesouvisejících oborů realizovat, a to se zahrnutím jak zkoumání využití stávajících lidských práv jako prostředku obrany proti nepřiměřeným zásahům do životního prostředí, tak i úvah o vytvoření zcela nového lidského práva za tímto účelem.

¹ Klaus Toepfer, generální ředitel Programu životního prostředí OSN, na 57. zasedání Komise pro lidská práva v Ženevě 2001.

² S touto definicí se ztotožňoval např. Georg Jellinek (16. červen 1851, Lipsko – 12. leden 1911, Heidelberg), rakouský právník a právní teoretik narozený v Německu, jeden z nejvýraznějších představitelů právního pozitivismu, který se proslavil především svými pracemi *Všeobecná státověda* a *Systém subjektivních veřejných práv*.

Práce samotná je pak rozdělena do tří částí. Pro lepší pochopení tématu bude první část věnována vztahu lidských práv a životního prostředí obecně a vysvětlení základních pojmů užívaných v této práci. Druhá část bude věnována snahám o vtělení lidskoprávní ochrany životního prostředí do univerzálních mezinárodních dokumentů a nejúspěšnějším snahám na poli regionálním, stejně tak úvahám o případné existenci této ochrany v obyčejovém mezinárodním právu. Opominutá nebudou ani tzv. procesní environmentální práva, zhodnocení jejich vlivu na problematiku a možnosti jejich samostatné existence. Závěrečná třetí část je věnována evropskému regionu jako průkopníku a nejvýraznějšímu hráči na poli ochrany lidských práv a životního prostředí, především pak Evropskému soudu pro lidská práva, kde budou rozebrána zlomová rozhodnutí, která vývoj judikatury Evropského soudu ve vztahu k životnímu prostředí formovala.

Výše zmíněným nástinem práce ovšem není oblast environmentálních lidských práv vyčerpána. Kromě obecně pojatého lidského práva na příznivé životní prostředí se v průběhu posledních let vyvinula také environmentální lidská práva zvláštního druhu, jako je např. právo na vodu či do jisté míry samostatná oblast práv domorodých obyvatel. Vzhledem k rozsáhlosti tématu však nebudou zmíněná vůbec nebo pouze okrajově, stejně tak jako systémy ochrany lidských práv v mimoevropských regionech. Tento výběr pak byl zvolen především vzhledem k větší aktuálnosti evropského systému ochrany lidských práv.

Práce je zpracována převážně analytickou metodou s využitím především primárních pramenů (mezinárodních smluv), pozornost byla věnována též vědeckým a odborným zdrojům s využitím zvláště zahraniční literatury, když v české nauce není toto téma příliš frekventované. Velice užitečným zdrojem pak byly judikáty Evropského soudu pro lidská práva, které autorku inspirovaly jednak při volbě tématu a také byly vodítkem při jeho zpracování.

1. Postavení ochrany životního prostředí v systému lidských práv

1.1 Vztah lidských práv a mezinárodního práva životního prostředí

Při pohledu do historie můžeme vidět, že se lidská práva vyvíjela v etapách odrážejících ty nejaktuálnější potřeby dané doby. Jako první byla zakotvena práva osobní, jako je právo na život, s rozvojem buržoazie v období 17. - 19. století přibyla práva občanská a politická a v souvislosti s dělnickými hnutími nakonec i práva hospodářská, sociální a kulturní. S objevujícími se problémy moderního světa v druhé polovině 20. století se pak stále častěji začalo mluvit o potřebě uznat nová práva, o jejichž množství a různé míře potřebnosti se vedou rozsáhlé diskuze.

Pokud budeme vycházet z dělení lidských práv dle Karla Vašáka, které poprvé uveřejnil ve svém inauguračním projevu na desátém studijním zasedání Mezinárodního institutu pro lidská práva v červenci 1979³, mezi práva tzv. první generace můžeme řadit práva občanská a politická, do práv tzv. druhé generace pak K. Vašák řadil práva hospodářská, sociální a kulturní, někdy poněkud nepřesně a zkratkovitě označována za práva pozitivní. Od přibližně 70. let 20. století se k těmto dvěma generacím přidala generace třetí. Karel Vašák se zasazoval o uznání těchto práv, která, dle jeho názoru, nemohla být zařazena do práv první a druhé generace a kterých mohlo být dosaženo jen prostřednictvím solidarity všech zainteresovaných států.⁴ Obsah práv této generace není přesně vymezen, část autorů tedy používá tuto kategorii v souladu s dělením K. Vašáka pro tzv. práva kolektivní (solidární)⁵, jindy je užívána spíše jako jakási „sběrná“ kategorie. Mezi práva nejčastěji uváděná jako práva třetí generace jsou právo na

³ VAŠÁK, K. Inaugurační projev na desátém studijním zasedání Mezinárodního institutu pro lidská práva, červenec 1979.

⁴ ATAPATTU, Sumundu. The Right to a Healthy Life or the Right to die Polluted? : the Emergence of a Human Right to a Healthy Environment under International Law. In SHELTON, Dinah a Joseph L SAX. *Human rights and the environment*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011. ISBN 18-498-0138-X., s. 101.

⁵ BOYLE, Alan. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment. *Fordham Envtl. L. Rev.*, 2006, 18: 471 dostupné též z WWW

http://www.law.ed.ac.uk/includes/remote_people_profile/remote_staff_profile?sq_content_src=%2BdXJsPWh0dHAIM0EIMkYIMkZ3d3cyLmxhdv5lZC5hYy51ayUyRmZpbGVfZG93bmxxvYWQIMkZwdWJsaWNhdGlvbniMIMkYwXzEyMjFfaHVtYW5yaWdodHNvcnVudmlyb25tZW50YWxyaWdodHNhcmVhc3Nlcy5wZGYmYWxsPTE%3D. [cit. 2016-04-06].

sebeurčení, právo na přírodní zdroje, právo na rozvoj, atd. Často uváděným právem je také právo na příznivé životní prostředí. To, zda je správné řadit jej právě sem a pokud ano, tak v jakých případech, souvisí s tím, jak lze přistupovat k ochraně lidských práv a životního prostředí.

Ochrana životního prostředí může být totiž kromě způsobu, jak ochránit lidská práva, také cílem sama o sobě. Tato nepropojenost práva životního prostředí a lidských práv je historicky starší a představuje jednu ze dvou možností, jak chápat vztah životního prostředí a lidských práv. Při této možnosti, v které životní prostředí bude chráněno mezinárodním právem životního prostředí a odpovídající národní legislativou, je ochrana lidských práv jen důsledkem ochrany životního prostředí, jakýmsi vedlejším produktem, když se zlepšujícím se životním prostředím přestává existovat i příčina porušení lidského práva. Nevýhodou této koncepce je velmi omezený prostor pro individuální iniciativy poškozených a takřka nemožnost obrany při selhání státu na mezinárodní úrovni. Druhým způsobem jak pojímat vztah mezi životním prostředím a lidskými právy je ochrana životního prostředí nejen již zmíněnou tradiční cestou, ale také pomocí využití institutů chránících lidská práva, přičemž výhody a nevýhody tohoto přístupu vyplývají z toho, jak budeme tento vztah vnímat. V současné době jsou k dispozici minimálně tři způsoby, jak spojení ochrany lidských práv a životního prostředí docílit, a v praxi se tak děje všemi níže uvedenými. Do jaké míry se tyto způsoby uplatňují, pak závisí na konkrétní oblasti světa.

První možností, je environmentální interpretace stávajících lidských práv, tzv. *greening*⁶, neboli kladení důrazu na životní prostředí při rozhodování o porušení práv, která v době svého vzniku měla odlišný obsah, ale která se v průběhu své existence významově posunula tak, že v současnosti poskytuje za určitých okolností i ochranu proti důsledkům poškozeného životního prostředí na lidský život. Tento přístup je ze všech nejvíce antropocentrický⁷, ke *greeningu* dochází u práv individuálních; především se toto týká práva na život, kdy ochrana života proti např. jedovatým látkám v ovzduší ve svém

⁶ Vzhledem k neexistenci vhodného překladu slova *greening* do českého jazyka a nutnosti použití popisu bude v této práci používán pro „environmentální interpretaci stávajících lidských práv“ uvedený anglický výraz „*greening*“.

⁷ Antropocentrismus (z řeckého *anthrōpos*, člověk, a *kentron*, střed) je způsob myšlení či postoj, podle něhož je člověk středem všeho, východiskem a měřítkem každého hodnocení.

důsledku ochrání i životní prostředí touto látkou zamořené, práva na rodinný a soukromý život v případech zdravotně závažných ale ne zcela fatálních. Dále je možné použít ochranu práva na vlastnictví či práva na rovnost, když za porušení tohoto práva lze považovat i výrazně nerovnoměrné zatížení části obyvatelstva následky zhoršeného životního prostředí, které nad to často souvisejí i s vyloučením těchto obyvatel ze společnosti v rovině sociální a kulturní.⁸ Greening stávajících lidských práv může být aplikován stejným způsobem i na lidská práva procesní povahy. Nevýhodou spoléhání se pouze na již existující lidská práva může být problematické dokazování souvislosti mezi poškozením životního prostředí a porušením tohoto práva, protože škody takto napáchané se často kumulují a dochází k nim v časově delším horizontu⁹ a samotné poškození životního prostředí není v takové situaci důvodem podání stížnosti. Dalším problémem, který vzniká kvůli nutnosti prokázat porušení již existujícího lidského práva, je, že ve většině případů poškozený musí čekat, až předmětný ekologický problém dosáhne intenzity, která založí porušení takového práva, např. poškodí jeho zdraví či výrazným způsobem naruší jeho práva na vlastnictví či soukromý a rodinný život.¹⁰ Obavy také plynou z možné nejednotnosti výkladu těchto práv v prospěch životního prostředí jednotlivými soudními či kvazisoudními orgány a soudci v nich působícími. Naopak výhodu lze spatřovat především v propracovanosti mechanismů vynucování těchto práv a ve snazší možnosti individuálních stížností.

Druhým způsobem je zakotvení zcela nového práva – práva na příznivé životní prostředí – mezi lidská práva druhé generace (popřípadě doplněná o nová environmentální procesní práva). Hlavním rozdílem oproti greeningu stávajících lidských práv je povaha takového práva, a to hned v několika ohledech. Předně na rozdíl od individuálních lidských práv, u kterých téměř výhradně ke greeningu dochází, by u práva na příznivé životní prostředí jako práva druhé generace nebyl stát zavázán k dosažení

⁸ ANDERSON, Michael. Human Rights Approaches to Environmental Protection: An Overview. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON (eds.). *Human rights approaches to environmental protection*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 01-982-6789-4, s. 8.

⁹ Tento problém se ale mnohým státům na národní úrovni (např. Indii) podařilo překonat. Více viz ANDERSON, Michael. Individual Rights to Environmental Protection in India. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON, op. cit. sub 8, s. 199.

¹⁰ Výjimky, kdy veřejná moc věděla nebo musela vědět o hrozícím nebezpečí a nečinila žádná opatření, která by porušení lidských práv zabránila, budou rozebrána blíže v kapitole 3. zabývající se judikaturou Evropského soudu pro lidská práva.

výsledku, ale pouze ke konání.¹¹ To pak souvisí s obdobně složitým přijímáním a vymáháním takového práva, jaké dnes můžeme vidět u práv hospodářských, sociálních a kulturních, kdy přestože dle oficiálního stanoviska OSN vyjádřeného ve Vídeňské deklaraci o lidských právech si jsou všechna lidská práva rovna, v praxi dochází k hierarchizaci dle generací lidských práv a práva hospodářská, sociální a kulturní (nemluvě o právech třetí generace) bývají státy vnímána jako práva „nižšího řádu“ navzdory skutečnosti, že porušování těchto práv často vede i k porušení práv občanských a politických.¹² Další problémy mohou vznikat z konkurence jednotlivých práv druhé generace, výhodou by naopak bylo lepší postavení takového práva vůči ne vždy ustáleným a uznávaným právům třetí generace. Další nevýhody takového práva shrnul Günther Handl.¹³ Zdůraznil problémy s definováním takového práva a neefektivnost vytvoření jednotných environmentálních standardů jako odpovědi na konkrétní stížnosti. Tato poměrně často se objevující kritika, upozorňující na široký rozptyl ekologických problémů mezi Severem a Jihem, však není dle mého názoru na místě v době, kdy množství problémů životního prostředí není pouze národní či regionální povahy. Handl ve svém článku dále upozornil na nevhodnost lidských práv jako nástroje ochrany životního prostředí vzhledem k jeho antropocentrické povaze.

V souvislosti s antropocentrickou povahou ochrany životního prostředí prostřednictvím ochrany lidských práv nelze opomenout, že bez ohledu na vzrůstající spolupráci mezi organizacemi hájícími lidská práva a těmi chránícími zájmy životního prostředí, úplné naplnění cílů jedné či druhé skupiny se vylučuje s naplněním cílů druhé skupiny. Jako absolutní ochrana přírody není možná (od dob, co se lidstvo objevilo na naší planetě, více či méně ovlivňuje svojí existencí přírodu), tak naplnění lidských práv občanských, politických, ale také kulturních, hospodářských a sociálních u většiny obyvatel planety oproti současné menšině by při omezenosti přírodních zdrojů a současném pojetí těchto práv znamenalo brzké vyčerpání těchto zdrojů. Rozdílný postoj pak bude mít i část ochránců lidských práv a ochránců přírody v situaci, kdy se do rozporu dostanou akutní potřeby člověka s dlouhodobějšími zájmy životního prostředí, ale i

¹¹ Pokud se podíváme na poměr dokumentů hard law a soft law, kde je takové právo zakotvené (viz kapitola 2.), je zřejmé, že i pouhý závazek na konání je pro většinu států v současné době neakceptovatelný.

¹² ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 101.

¹³ HANDL, Günther. Human Rights and Protection of the Environment: A Mildly “Revisionist” View. In SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, op.cit. sub 4, s. 34.

s právy tzv. budoucích generací.¹⁴ Tento rozpor mezi zastánci ochrany životního prostředí a zastánci ochrany lidských práv tak má především povahu sporu o vhodnosti antropocentrické ochrany životního prostředí, který stojí v protikladu k přístupu ekocentrickému¹⁵. Samotní zastánci ekocentrického přístupu se pak dělí do dvou hlavních proudů, na zastánce práv zvířat a zastánce práv přírody jako celku, tzv. environmentalisty.

Jako jeden z argumentů používaný především ochránci práv zvířat proti současnému systému práv je ten, že v poukazování na rozdíly mezi námi a zvířaty lze vidět paralelu v argumentaci z období diskuzí o zrušení otroctví, kdy byla existence otroctví ospravedlňována rozdíly mezi „bílým“ a „černým“ obyvatelstvem.¹⁶ Stone si pak pokládá otázku, zda nás budoucí generace budou soudit stejně, jako autory článků podporujících otroctví či nerovnoprávnost žen¹⁷ a Singer k rovnoprávnosti zvířat a lidí dodává: „Rovnost (rovnoprávnost) je kategorií založenou na morálních představách, nikoli na faktickém stavu.“¹⁸ Stejně tak jako lidé jsou si rovni ve svých lidských právech nehledě na vlastnosti jako inteligence, barva kůže, pohlaví či fyzická síla,¹⁹ nedostatek inteligence či autonomie vůle nemůže být dle některých autorů důvodem k odepření takové ochrany zvířatům, když tuto podmínku nespĺňuje ani část lidí. Nehledě na nedostatek těchto vlastností takoví lidé prožívají bolest či potěšení a ochrana jim, na rozdíl od zvířat, poskytnuta je. Dle ochránců zvířat jsou přitom i zvířata tvorové pociťující tyto základní prožitky a ochranu si zaslouží.²⁰ Lze tedy uzavřít, že zastánci existence práv zvířat v rozsahu stejném nebo obdobném jako mají lidské bytosti, staví především na podobnosti mezi lidmi a zvířaty.²¹ Z tohoto přístupu pak tyto zastánci vyčleňují práva

¹⁴ ANDERSON, M. op. cit. sub 8, s. 2.

¹⁵ Názor na vztah člověka a přírody, který se soustřeďuje na hodnotou životního prostředí a eticky zodpovědný přístup k zachování přírody a života jako celku.

¹⁶ GOODKIN. The rights of animals. *Columbia Human Rights Law Review*. 1987, 18(259).

¹⁷ STONE, Christopher, D., Should Trees Have Legal Standing? – Toward Legal Rights for Natural Objects. In VANDERHEIDEN, Steve. *Environmental rights*. Burlington, VT: Ashgate, 2012. International library of essays on rights. ISBN 14-094-2296-8, s. 283.

¹⁸ SINGER, Peter. *Animal liberation: the definitive classic of the animal movement*. Updated ed., 1st Ecco pbk. ed., 1st Harper Perennial ed. New York: Ecco Book/Harper Perennial, 2009. ISBN 978-006-1711-305.

¹⁹ REGAN, Tom. a Peter. *Animal liberation: the definitive classic of the animal movement*, 2nd ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, c1989. ISBN 01-303-6864-4. s. 76.

²⁰ REGAN, op. cit. sub 19, s. 112.

²¹ Typickým přístupem zastánců práv zvířat je tedy tzv. „top down“ přístup, který srovnává vlastnosti lidí a zvířat a dokazuje, že v některých ohledech jsou zvířata schopná dosáhnout v zásadě stejné úrovně sledované vlastnosti. Opačným přístupem je pak „bottom up“ přístup, který naopak jako základní rovinu sleduje vlastnosti zvířat, které srovnává s lidskými a dokazuje jejich podobu.

rostlin a neživé přírody, a to až do doby, kdy bude vědecky prokázáno, že i rostliny mají pocity.²² Důležité je také poznamenat, že ne pro všechny autory zastávající tuto tezi je přijatelné, aby zvířata měla absolutně stejná práva jako lidé. Jak uvádí Singer, některé rozdíly mezi právy zvířat a lidí existovat musí, uvažování o zvířatech a ohled na ně jako na tvory rovnocenné lidem neznámá, že budou mít i stejná práva či zacházení.²³

Část autorů se však rozhodla jít ještě dál a jako jeden z prvních tak učinil Christopher Stone ve svém článku „Should Trees Have Standing“, kde uvedl, že by tato práva rozšířil i na další součásti přírody jako lesy, oceány, řeky a další. Náborový proud autorů navazujících na CH. Stone zastává názor, že každá součást přírody je stejně cenná nehlédě na to, zda se jedná o člověka, zvíře, rostlinu či neživou přírodu a měla by proto být i stejným způsobem chráněna. Jako argument se pak také často objevuje fakt, že neživá příroda je pořád o mnoho „živější“ než právnické osoby, které přitom mají větší míru práv, přestože jejich existence je pouhou právní fikcí. Další autoři ze skupiny environmentalistů naopak zpochybňují koncept lidských práv jako neschopný řešit současné ekologické problémy. Jak teorie ochránců práv zvířat, tak teorie environmentalistů má však v současnosti pouze omezený vliv v oblasti mezinárodních smluvních dokumentů, za jeden z mála úspěchů lze považovat vliv těchto myšlenek na ekocentrické znění preambule Světové charty přírody z r. 1982, kde je kladen důraz na ochranu všech forem života jako unikátních a stojících za ochranu bez ohledu na svou hodnotu pro lidský druh.

Tato na první pohled teoretická debata se přitom dotýká samotného smyslu existence environmentálních lidských práv, když část odborníků tato práva podporuje, protože jakákoliv ochrana přírody slouží pouze k ochraně zdraví člověka. Druhá skupina pak namítá, že člověk je součástí přírody, která má cenu jako taková a environmentální lidská práva jsou proto nadbytečná.²⁴ Kompromisní názor nabízí Dinah Shelton, který, jak se zdá, nejlépe odráží situaci v současném právu, „kde oblast ochrany lidských práv a ochrany životního prostředí každý reprezentuje odlišně, ale částečně se překrývající

²² REGAN , op. cit. sub 19, s. 205.

²³ SINGER , op. cit. sub 18, s. 75. Ke stejnému závěru došel i CH. Stone v oblasti neživé přírody a rostlin v Should Have Trees Standing: Towards Legal Rights for Natural Objects, op. cit. sub 17.

²⁴ SHELTON, Dinah. Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment. In VANDERHEIDEN, Steve, op. cit. sub 17, s. 509.

sociální hodnoty. Tyto dvě oblasti sdílejí společné zájmy a cíle, i když evidentně ne každé porušení lidských práv je nutně spojeno s poškozením životního prostředí. Stejně tak problémy životního prostředí nemohou být vždy efektivně zasazeny do rámce ochrany lidských práv a jakákoliv snaha tak za každou cenu učinit ve všech případech by měla za následek deformaci konceptu lidskoprávní ochrany.²⁵ Zcela správně je tak poukázáno na to, že zatímco v situaci jedovatých zplodin v ovzduší je lidskoprávní ochrana vhodným prostředkem, u ztráty rozmanitosti živočišných druhů je mnohem vhodnější klasická ochrana mezinárodního práva životního prostředí. Shelton si v tomto svém názoru uvědomuje limity využití ochrany životního prostředí pomocí lidskoprávních instrumentů, zároveň ale také přínos, který vhodná spolupráce obou odvětví může nabízet.

Ani zmíněná nová environmentální procesní práva nezůstávají ušetřena kritiky. Kromě obecné výtky o nadbytečnosti při současném důsledném dodržování existujících práv, se další poznámky týkají přílišného spoléhání se na procesní práva jakožto všespásného prostředku, kdy informovanost a spolurozhodování té vrstvy obyvatel, která nakonec pocítí dopady svého rozhodnutí nejvíce, má zabránit schvalování neekologických rozhodnutí. Nepochybně můžeme říci, že „jsme ušli dlouhý kus cesty směrem k ochraně přírody, pokud ti lidé, kteří rozhodují, jsou ti samí, kteří žijí pod důsledky svého rozhodnutí.“²⁶ Zároveň ale nelze ignorovat možnost, že lidé zvolí méně ekologické řešení v situaci, kdy se budou rozhodovat mezi okamžitým ekonomickým prospěchem a dlouhodobě příznivým stavem životním prostředím. Dle Shelton navíc efektivní ochranu životního prostředí prostřednictvím lidských práv může zajistit pouze spojení těchto práv s právy hmotněprávními.²⁷

Konečně třetím způsobem spojení ochrany životního prostředí a lidských práv je prostřednictvím práv třetí generace, tj. práv kolektivních (či solidárních). Tato možnost je částí odborné veřejnosti nejvíce kritizována, především z obavy o to, že takto vytvořené právo (práva) bude v lepším případě nadbytečné, v horším kontraproduktivní. Dle těchto kritiků generace třetích práv odvádí pozornost od plné realizace práv první a druhé

²⁵ Překlad autora. SHELTON, D., op. cit. sub 24, s. 511.

²⁶ Překlad autora. ANDERSON, M., op. cit. sub 8, s. 9.

²⁷ SHELTON, D., op. cit. sub 24, s. 526.

generace a při důsledném vymáhání již existujících lidských práv by k potřebě nových práv vůbec nemělo dojít, neboť ochrana lidských práv takto nastavená je dostačující; dále o právech třetí generace hovoří jako o ideálním cíli, kterého má být dosaženo, a zpochybňují, že by se o práva mohlo a mělo jednat.²⁸ Pokud se podíváme konkrétně na kritiku práva na příznivé životní prostředí, tak ta se soustřeďuje na nevhodnost vytvoření takového práva jako práva kolektivního. V současné době je právo na příznivé životní prostředí jako kolektivní právo zakotveno pouze v jediném z hard law dokumentů, a to v Africké chartě.²⁹ Mimo tento ojedinělý případ existují i kolektivní práva týkající se domorodého obyvatelstva, menšin a práva lidí na disponování se svými přírodními zdroji, která mají za určitých okolností výrazný přesah do oblasti ochrany životního prostředí.³⁰ Případ Ogoni či rozsáhlá judikatura v americkém a evropském regionu týkající se práv domorodých obyvatel prozatím naznačují, že i toto je způsob jak lidská práva v oblasti životního prostředí chránit a že ani tato kritika není zcela na místě. Minimálně v případě praktické použitelnosti práv zakotvených v Africké chartě ale bude třeba počkat na další vývoj judikatury.

1.2. Výklad pojmu práva na příznivé životní prostředí a environmentálních práv

V první části kapitoly byly popsány hlavní koncepty propojení mezi životním prostředím a lidskými právy, několikrát pak zde byl zmíněn pojem environmentálních práv či práva na příznivé životní prostředí, které zasluhují bližší upřesnění. Tato kapitola se proto bude zabývat otázkou definice pojmu environmentálních práv a práva na příznivé životní prostředí, obsahu těchto práv a rozdílem mezi nimi.

Jak již bylo uvedeno, důležitým aspektem je, jaký přístup k ochraně lidských práv v životním prostředí zvolíme a do jaké generace práv daná práva zařadíme. Vzhledem k tomu, že zvolený přístup a míra ochrany se liší region od regionu, každý kombinující

²⁸ DOWNS, Jennifer, A. A Healthy and Ecologically Balanced Environment: An Argument for a Third Generation Right. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 1993, 3(351).

²⁹ Viz kapitola 4.

³⁰ V této kapitole jsem použila rozdělení přístupů vztahů životního prostředí a lidských práv dle A. Boyla uvedené v článku Human Rights or Environmental Rights a International Human Rights Law. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON, op. cit. sub 8, s. 48. K jiným způsobům pohledu na tento vztah viz ANDERSON, M., Human Rights Approaches to Environmental Protection: An Overview. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON, op. cit. sub 8, s. 1.

jednotlivé přístupy v různém poměru, stala se úprava chaotickou a nepřehlednou a situaci neulehčuje ani snaha o uznávání dílčích práv souvisejících s životním prostředím. Předně je proto nutné říci, že všeobecně přijímaná definice, ať už environmentálních práv nebo práva na příznivé životní prostředí na mezinárodní úrovni neexistuje.

Samotný pojem environmentálních práv užívá v současné době každý autor do jisté míry odlišně. Shelton tento termín vymezuje v širším a užším slova smyslu. V širším smyslu chápe environmentální práva jako práva životního prostředí jako takového, zároveň ale upozorňuje na problematické užití pojmu v tomto kontextu. V užším pak pojem používá pouze ve smyslu reformulace a rozšíření již existujících lidských práv týkajících se životního prostředí. „Lidská práva přímo ohrožená zhoršeným životním prostředím zahrnují právo na život, právo na zdraví, právo na soukromí, právo na přiměřené pracovní podmínky, právo na účast na politickém životě a právo na informace.“³¹ Shelton přitom klade důraz na chápání environmentálních práv jako práv úzce spjatých s ideou participace na politickém životě a informovaného souhlasu, v souvislosti s tímto pojmem tedy klade důraz na environmentální práva procesní. V kontrastu k tomu pak Shelton staví právo na příznivé životní prostředí jako samostatnou kategorii odlišnou od práv environmentálních (v originálním znění je rozlišováno mezi *right to environment* a *environmental rights*)³². Podobné rozlišení pak zvolila Atapattu,³³ která se při použití environmentálních práv omezila na práva procesní jako je právo na informace či právo na spoluúčast na rozhodování a práva hmotněprávní, jejichž interpretace byla rozšířena i na problémy životního prostředí. Tyto dvě skupiny, které shrnuje pod pojem environmentálních práv, pak jasně odlišuje od práva na příznivé životní prostředí. Naopak Boyle užívá tohoto termínu o dost volněji jako všezahrnující kategorii, do které náleží jak procesní environmentální práva, tak právo na příznivé životní prostředí (ať již jako právo druhé či třetí generace).³⁴

Pojem environmentální práva v této práci bude nadále používán ve smyslu právě této všezahrnující kategorie, která bude obsahovat všechna dosud popsaná práva související s životním prostředím, tedy právo na příznivé životní prostředí, environmentální

³¹ Překlad autora. SHELTON, D., op. cit. sub 24, s. 518.

³² SHELTON, D., op. cit. sub 24, s. 479.

³³ ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 64.

³⁴ BOYLE, ALAN, *The Role of International Human Rights Law in the Protection of the Environment*,. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON, op. cit. sub 8, s. 48.

práva procesní i speciální práva hmotná (např. právo na vodu viz níže), která se často objevují jako samostatná práva, přestože je můžeme chápat jako vyjádření jednoho z aspektů práva na příznivé životní prostředí. V souladu s výše uvedeným tak i pojem procesní environmentální práva je používán jak pro nová práva, tak pro reinterpetaci již existujících procesních práv.

Další důležitý pojem použitý v práci je právo na příznivé životní prostředí. Pro definování práva na příznivé životní prostředí je nutné nejdříve určit, co je míněno životním prostředím. Na rozdíl od české právní úpravy, která životní prostředí definuje v § 2 zák. č. 17/1992 Sb., o životním prostředí jako: „vše, co vytváří podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie,“ neexistuje na úrovni univerzální v mezinárodním právu jednoznačně přijímaná definice.³⁵ Většina navrhovaných definic v mezinárodních dokumentech má však antropocentrický charakter. Jako příklady lze uvést definici životního prostředí Mezinárodního soudního dvora, který jej definoval jako: „místo pro život, kvalitu života a samotné zdraví lidstva včetně budoucích generací“³⁶ nebo pro evropský region významnou Luganskou úmluvu³⁷, která ve svém článku 2 uvádí: „Životní prostředí zahrnuje přírodní zdroje, abiotické i biotické, jako je vzduch, voda, půda, fauna a flora a vzájemné vztahy mezi těmito složkami; vlastnictví, které je součástí kulturního dědictví a charakteristické rysy krajiny.“³⁸

Samotná definice práva na příznivé životní prostředí opět není sjednocená, liší se podle jednotlivých dokumentů, které toto právo obsahují. Adjektivum „příznivé“ je pojmem užívaným především českou právní terminologií, v mezinárodním právu se často zaměňuje s pojmy udržitelné, bezpečné, zdravé, čisté, apod., Obecně však lze říci, že ať

³⁵ SALAS, Alfonso de. *Manual on human rights and the environment*. Second edition. Strasbourg, France: Council of Europe Publishing, 2012. International library of essays on rights. ISBN 978-92-871-7540-3, s. 15.

³⁶ Překlad autora. V originále: „[T]he environment... represents the living space, the quality of life and the very health of human beings, including generations unborn.“ (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, posudkové stanovisko Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996, bod č. 29).

³⁷ Úmluva o občansko- právní odpovědnosti za škody vzniklé v důsledku činností nebezpečných pro životní prostředí (Luganská konvence) z roku 1993.

³⁸ Překlad autora. V originále: „Environment” includes: natural resources both abiotic and biotic, such as air, water, soil, fauna and flora and the interaction between the same factors; property which forms part of the cultural heritage; and the characteristic aspects of the landscape.“

již je toto právo pojímané jako právo kolektivní či individuální,³⁹ sjednocujícím znakem je požadavek na životní prostředí určité kvality, často doplněné také o práva budoucích generací. Toto právo je pak dále upřesněno již zmíněnými adjektivy. Ta se liší podle konkrétního dokumentu, za nejvíce konkrétní je považováno právo na zdravé životní prostředí, tj. takové, které nepoškozuje lidské zdraví, často spojené s právem na blaho či životní pohodu (well-being). Zatímco první lze použít např. v případě továrny kontaminující vzduch jedovatými látkami, práva na životní pohodu se může poškozená osoba dovolávat např. v případě továrny vydávající nepříjemné hlasité zvuky, které sice do určité intenzity nemusí být zdraví nebezpečné, přesto narušují kvalitu života.⁴⁰ Právo na příznivé životní prostředí může být použito i bez adjektiva „příznivé“ či jiného, přičemž taková formulace není o nic méně přesná než formulace s dodatky jako zdravé, čisté apod., když tyto jsou dle některých autorů natolik vágní, že k větší jasnosti obsahu takového práva nepřispívají. Naopak v situaci, kdy většina těchto adjektiv byla formulována státy Severu se svými charakteristickými problémy, může v budoucnu nastat situace, kdy historie těchto ustanovení bude přispívat ke kontroverznosti jejich výkladu.⁴¹ Právo na životní prostředí (v originále „right to environment“) má tu výhodu, že reprezentuje méně předpojatou formulaci, která lépe odpovídá možnosti rychlého vývoje tohoto práva dle stále nových problémů životního prostředí.⁴² I přes částečnou opodstatněnost těchto výtek bude v této práci užíváno adjektivum příznivé, a to kvůli zažitosti tohoto pojmu v českém právním prostředí. Pokud by bylo právo na příznivé životní prostředí vyjádřeno jiným způsobem, tak jen pro účel přesného překladu zahraničních dokumentů tam, kde by pojem „příznivé“ životní prostředí neodpovídalo obsahu sdělení autora.

³⁹ Pro srovnání viz čl. 11. San Salvadorského protokolu a čl. 24 Africké charty.

⁴⁰ NICKEL, J.W., The Human Right to Safe Environment: Philosophical Perspectives on Its Scope and Justification. In SHELTON, D., op. cit. sub 4, s. 19.

⁴¹ CULLET, Philippe. DEFINITION OF AN ENVIRONMENTAL RIGHT IN A HUMAN RIGHTS CONTEXT. *Netherlands Quarterly of Human Rights*. 1995 (13), s. 30.

⁴² CULLET, Philippe, op. cit. sub 41, s. 30.

2. Environmentální lidská práva v univerzálním systému ochrany lidských práv

2.1. Právo na příznivé životní prostředí

Pokud se podíváme na konkrétní vyjádření práva na příznivé životní prostředí, zjistíme, že první pokus o jeho formální zakotvení najdeme v dnes již legendární **Stockholmské deklaraci**.⁴³ Stockholmská deklarace jinak též zvaná Závěrečná deklarace o životním prostředí člověka vznikla jako výsledek Stockholmské konference v roce 1972, která jako první reagovala na zhoršující se životní prostředí. Její článek 1 zní: „Člověk má základní právo na svobodu, rovnost a přiměřené podmínky života, v životním prostředí takové kvality, která umožňuje život v důstojnosti a blahobytu, a nese s plnou vážností odpovědnost za ochranu a zlepšování životního prostředí pro současné a budoucí generace.“⁴⁴ Článek 2 pak toto rozšiřuje a upřesňuje, když říká: „Přírodní zdroje jako vzduch, voda, půda, flora a fauna, jakož i zvláště významné ekosystémy, musí být chráněny k prospěchu současných i budoucích generací prostřednictvím obezřetného plánování a managementu.“⁴⁵ Jako u většiny mezinárodních dokumentů, i Stockholmská deklarace a zejména její uvozovací článek 1 jsou výsledkem kompromisu mezi zúčastněnými státy.⁴⁶ Právě určitá vágnost způsobila, že názory na to, zda článek 1 založil právo na příznivé životní prostředí či pouze upozornil na nezbytnost životního prostředí určité kvality pro plný a nerušený výkon lidských práv, se liší⁴⁷. Vzhledem

⁴³ Deklarace Konference Organizace spojených národů o životním prostředí či Stockholmská deklarace z roku 1972.

⁴⁴ V originále článek 1: „Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations.“

⁴⁵ Překlad autora. V originále článek 2: „The natural resources of the earth including the air, water, land, flora and fauna and especially representative samples of natural ecosystems must be safeguarded for the benefit of present and future generations through careful planning or management, as appropriate.“

⁴⁶ Jasnější a konkrétnější formulaci tohoto principu jako práva na příznivé životní prostředí prosazovala např. Kanada, viz SOHN, L.B. The Stockholm Declaration on the Human Environment. *Harvard International Law Journal*. 1973, (3), 423-515. dostupné též z WWW <http://resources.spaces3.com/631e9a3e-f2f1-4fd8-ba02-2d8e46e215cc.pdf> [cit. 2016-03-04].

⁴⁷ Názor, že článek 1 vyjadřuje formulaci práva na příznivé životní prostředí, zastává např. prof. Damohorský v publikaci DAMOHORSKÝ, Milan. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-338-7, s. 103 či L. Collins v publikaci COLLINS, L. Are We There Yet? The Right to Environment in International and European Law. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*. 2007, 3(2) či D. R. Boyd v BOYD, David R. *The right to a healthy environment: revitalizing Canada's constitution*. 3. vyd. Vancouver: UBC Press, c2012.

k tomu, že Stockholmská deklarace je dokument právně nezávazný, je článek 1, ať již jako vyjádření práva na příznivé životní prostředí či ne, významný především svým vlivem na směřování následných úmluv a pokusů toto právo prosadit, když některé zásady obsažené v této deklaraci, ale i dalších dokumentech přijatých v průběhu Stockholmské konference (Akční plán a Rezoluce o institucionálních a finančních ujednáních) jsou dodnes všeobecně přijímané.⁴⁸

Mezinárodní tým expertů IUCN (Mezinárodní unie pro ochranu přírody) se pak pokusila vtělit toto lidské právo do dokumentu Světová charta přírody. Tato charta, přijatá Valným shromážděním OSN v r. 1982, nakonec lidské právo na příznivé životní prostředí neobsahuje. Její zajímavostí ale je, že je jako jedna z mála ekocentrická, o čemž svědčí preambule, která uvádí, že „lidstvo je součástí přírody a civilizace má své kořeny v přírodě.“⁴⁹

Dalším významným počinem realizovaným v období mezi konferencí ve Stockholmu a konferencí v Riu v roce 1992, která je považována za mezník vývoje v této oblasti, byla Zpráva o stavu životního prostředí vydaná Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj⁵⁰ v roce 1987 a nazvaná „*Our common future*.“ V mezinárodním právu životního prostředí se tato zpráva stala známou především proto, že jako vůbec první formulovala princip trvale udržitelného rozvoje, kromě tohoto však také navrhla katalog principů, z nichž pro téma této práce je podstatný především jeho článek 1: „Každá lidská bytost má základní právo na životní prostředí vhodné pro její zdraví a spokojenost.“⁵¹

Dvacet let po konání Stockholmské konference, v roce 1992, se konala mezinárodní konference o životním prostředí a rozvoji v **Rio de Janeiro** (tzv. „Summit Země“). V mezidobí těchto dvou velkých konferencí se problémy životního prostředí značně prohloubily, s některými problémy se lidstvo setkalo vůbec poprvé (výbuch

Law and society series. ISBN 978-0-7748-2412-5, s. 124. Opačný názor pak zastává např. ATAPATTU, S. op. cit. sub 4.

⁴⁸ DAMOHORSKÝ, Milan. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-338-7, s. 102.

⁴⁹ Světová charta přírody z roku 1982.

⁵⁰ Tato komise, též někdy zvaná Brudtlandové komise podle její předsedkyně a bývalé norské premiérky G.H. Brudtlandové, byla nezávislou komisí zřízenou OSN pro účely výzkumu vztahu životního prostředí a ekonomického rozvoje.

⁵¹ Překlad autora. V originále: „All human beings have the fundamental right to an environment adequate for their health and wellbeing.“

jaderné elektrárny v Černobyli). I přes velkou účast států ale tato konference nebyla příliš úspěšná, o čemž svědčí vágně formulovaná zásada, podle které „Lidské bytosti jsou středem zájmu na udržitelném rozvoji. Jsou oprávněny žít zdravý a produktivní život v harmonii s přírodou.“⁵² Zde je třeba si povšimnout formulace „*jsou oprávněny (entitlement)*“ a to zejména proto, že současná nauka ve většině případů tento obrat nepovažuje za vyjádření práva („*have a right to*“). Někteří autoři jej považují za výraz ochabujícího zájmu o danou problematiku. Politická situace v Riu, kdy bohatší státy chtěly (až na výjimky jako USA) spíše prosazovat ochranu životního prostředí, zatímco státy „chudého Jihu“ pak hospodářský rozvoj, nakonec vedla ke kompromisu, kdy byl větší důraz kladen na formulaci „společné, ale rozdílné odpovědnosti“ obsaženém v čl. 7 Deklarace.⁵³

Zajímavou iniciativou byla také zpráva Fatmy Z. Ksentini, Speciální zpravodajky OSN o lidských právech a životním prostředí z let 1990 až 1994. K této zprávě byl připojen Návrh Deklarace principů pro lidská práva a životní prostředí. Přestože tento dokument nebyl nikdy přijat žádným mezinárodním orgánem, pro námi zkoumanou problematiku je významné ustanovení článku 2, kde se uvádí: „Každá osoba má právo na bezpečné, zdravé a ekologicky vyvážené životní prostředí.“ A dále článek 5 ve znění: „Každá osoba má právo na to, aby životní prostředí nebylo znečišťováno nebo ničeno a aby nebyly prováděny činnosti, které výrazně zhoršují životní prostředí, ohrožují život, zdraví, možnost obživy, blaho nebo udržitelný rozvoj, a to bez ohledu na státní hranice.“⁵⁴ Zatímco se principy obsažené v závěrečné zprávě staly inspirací pro další snahy o formulaci tohoto práva, na druhou stranu velkou kritiku sklidila zpráva po stránce zhodnocení tehdejšího stavu o (ne)existenci práva na příznivé životní prostředí, kdy Fatma Z. Ksentini existenci tohoto práva, poněkud předčasně, potvrdila.

Dalšími deklaracemi, které obsahují formulaci, kterou je možné označit za právo na příznivé životní prostředí, jsou Bizkajská deklarace (1999), jejíž Čl. 1 zní: „Každý má právo samostatně nebo spolu s jinými užívat zdravé, ekologicky vyvážené životní

⁵² Deklarace o životním prostředí a rozvoji z Ria z roku 1992.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Závěrečná zpráva „Lidská práva a životní prostředí“.

prostředí“⁵⁵ a Deklarace OSN o právech původních národů (2007)⁵⁶, která mj. obsahuje právo původních obyvatel na ochranu jejich životního prostředí a povinnost států toto zajistit.

Z dokumentů hard law se na globální úrovni právo na příznivé životní prostředí ve výslovné podobě nevyskytuje. Zárodky tohoto práva můžeme nalézt podle některých autorů⁵⁷ v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, kde je v čl. 12 odst. 2 písm. b) zmíněna povinnost států učinit opatření k dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví, která budou mj. zahrnovat zlepšení všech stránek vnějších životních podmínek a průmyslové hygieny.⁵⁸ Úmluvou dotýkající se práva na příznivé životní prostředí je i Úmluva o právech dítěte, kterou se smluvní strany zavazují: „k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiné také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí“⁵⁹ Výslovně je však v oblasti hard law právo na příznivé životní prostředí zakotveno pouze v úmluvách regionálního charakteru v oblastech Afriky, Latinské Ameriky a Středního Východu; určité diskuze se vedou i o jeho zakotvení v Aarhuské úmluvě, jejíž smluvní státy se nacházejí v Evropě, ale také v části Asie. Naopak pro oblast Oceánie a větší část asijských států neexistuje žádný právně závazný dokument zakotvující takové právo.⁶⁰

Africká charta (1981)⁶¹, která je platná od roku 1986 má v současnosti přes 50 smluvních států a jako první závazně zakotvila právo na životní prostředí, a to ve svém článku 24: „Všechny národy mají právo na obecně uspokojivé životní prostředí, příznivé pro jejich rozvoj.“⁶² Charta mluví ve svém textu o národech, nikoli jednotlivci a toto

⁵⁵ Biskajská deklarace o právu na životní prostředí z roku 1999.

⁵⁶ Deklarace OSN o právech původních národů z roku 2007.

⁵⁷ BOYD, David R. *The right to a healthy environment: revitalizing Canada's constitution*. 3. vyd. Vancouver: UBC Press, c2012. Law and society series. ISBN 978-0-7748-2412-5, s. 126.

⁵⁸ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966.

⁵⁹ Úmluva o právech dítěte z roku 1989, čl. 24 odst. 2 písm. c).

⁶⁰ Přestože i v oblasti Asie se již objevil návrh Asijské charty lidských práv, která právo na příznivé životní prostředí inkorporovala. Další iniciativou pak byla charta schválená Asociací jihovýchodních asijských států, která obsahuje i odkazy na spojitost lidských práv a životního prostředí.

⁶¹ Africká charta o lidských právech a právech národů z roku 1981.

⁶² V originále: „All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favorable to their development.“

právo v systematicke Charty patří mezi práva kolektivní. To část autorů vnímá jako známku toho, že čl. 24 chrání pouze práva kolektivní, opačný názor však zastává Africká komise pro lidská práva a práva národů, která tento článek interpretuje jako právo chránící jak zájmy kolektivní, tak zájmy jednotlivců.⁶³

V Dodatkovém protokolu k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (**tzv. San Salvadorský protokol**)⁶⁴ je toto právo zakotveno v čl. 11: „1. Každý má právo žít ve zdravém životním prostředí a mít přístup k základním veřejným službám 2. Členské státy budou podporovat ochranu životního prostředí, péči o ně a jeho zlepšování.“⁶⁵ Zde je právo koncipováno jasně jako individuální, „každý“ jedinec má toto právo. Zároveň je zde formulována i pozitivní povinnost státu vůči životnímu prostředí. I v oblasti Ameriky však došlo k oslabení tohoto práva. Kromě článků 8 a 13 San Salvadorského protokolu nemůže jednatlivec uplatnit svou stížnost před IACHR přímo, když právo na příznivé životní prostředí není zahrnuto pod čl. 19 odst. 6 Americké úmluvy o lidských právech. Dalším omezením prosazení tohoto práva v praxi je pak preference postupného naplňování práv v úmluvě uvedených na místo jejich okamžité realizace.⁶⁶ V kombinaci s ne příliš efektivním systémem kontroly dodržování těchto práv tak San Salvadorský protokol z většiny popisuje spíše ideální stav, kterého by mělo být dosaženo. Jedná se tedy o formulaci práv a povinností znějících na konání, na rozdíl od práv formulovaných na dosažení výsledné situace (např. právo nebýt mučen).

Nejnovější úmluvou obsahující toto lidské právo pak je Arabská charta lidských práv a její čl. 38, který zakotvuje právo na adekvátní podmínky pro žití, do kterých je zahrnuto také právo na příznivé životní prostředí. Stejně jako v případě San Salvadorského protokolu není ani zde možné, aby stížnost podali jednotlivci.

⁶³ BOYD, David R., op. cit. sub 57, s. 129.

⁶⁴ Americká úmluva o lidských právech z roku 1969.

⁶⁵ V originále: „1. Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services. 2. The state parties shall promote the protection, preservation, and improvement of the environment.“

⁶⁶ Článek 1 Americké úmluvy o lidských právech, op. cit. sub 65.

Poslední oblastí, kde se dle názorů některých odborníků⁶⁷ vyskytuje právo na příznivé životní prostředí zakotvené v dokumentu hard law, konkrétně pak v Aarhuské úmluvě, je oblast evropská (spolu s částí oblasti asijské). Tento názor je však v současné odborné literatuře minoritní. Aarhuská úmluva bude proto v této práci nadále zmiňována pouze v kontextu environmentálních práv procesních, která budou rozebrána v následujících částech práce.

Jak z výše uvedeného vyplývá, právo na příznivé životní prostředí můžeme najít hned v několika pramenech soft law, výjimečně pak v závazných pramenech regionální povahy. Z těchto dokumentů čl. 24 Africké charty byl dodnes použit na mezinárodní úrovni pouze jednou, a to v případě *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* z roku 2001⁶⁸. Tento profilující případ, v literatuře často zmiňovaný, se týkal závažných porušení lidských práv komunity Ogoniů v důsledku těžby ropy, kde Komise shledala porušení čl. 24 Africké charty a dalších práv v Chartě obsažených (práva na život, právo národů na svobodné nakládání s bohatstvím a přírodními zdroji, právo na bydlení) i práv z Charty pouze odvozených (právo na jídlo).^{69 70}

V případě San Salvadorského protokolu je poměrně rozsáhlá judikatura v oblasti ochrany obyvatel před škodlivým životním prostředím, týká se ale především původního obyvatelstva (Inter-americká komise pro lidská práva uznala poprvé vazby mezi kvalitou životního prostředí a právem na život v případě petice Yanomanských Indiánů již v r. 1985⁷¹). Podstatnou změnu ve výkladu práv dle čl. 11 přinesl (i pro nepůvodní obyvatele) až nedávný případ *La Oroya Community v. Peru*. La Oroya je oblast v Peru nacházející se cca 175 km od Limy. Tato část Peru patří kvůli průmyslovým aktivitám k jednomu

⁶⁷ viz např. ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 96; BOYD, David R., op. cit. sub 57, s. 127.

⁶⁸ rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96., body č. 44-48, 57.

⁶⁹ ANTON, Donald K. a Dinah. SHELTON. *Environmental protection and human rights: revitalizing Canada's constitution*. 3. vyd. New York: Cambridge University Press, 2011. Law and society series. ISBN 978-052-1747-103, s. 259; COOMANS, F. The Ogoni Case before the African Commission on Human and Peoples' Rights. *International and Comparative Law Quarterly*. 2003, 52(3), 750-760.

⁷⁰ Případ je mj. zajímavý i tím, že otevřel cesty k částečné revizi postojů Mezinárodního měnového fondu a Světové banky k projektům, které nezohledňují právo původního obyvatelstva na příznivé životní prostředí.

⁷¹ Případ 7615 (Brazílie) Inter-Am.CH.R., 1984-1985 Annual Report 24, OEA/Ser.L/V/II.66, doc. 10, rev. 1 (1985).

z deseti míst s nejhorším ovzduším na této planetě. Lidé v této oblasti jsou ohrožováni vysoce nadlimitními hodnotami chemických látek, jako je kadmium, arsenik či olovo. Obyvatelé proto podali stížnost k IACHR (pro porušení práva na život, porušení čl. 11,..), který Peru nařídil předběžná opatření. Vzhledem k tomu, že Peru tato opatření nedodržovala, předá IACHR tento případ Inter-Americkému soudu. *La Oroya Community v. Peru* se tak stal prvním případem, kdy se životní prostředí řešilo nejen v souvislosti s domorodým obyvatelstvem, ale s obyvatelstvem jako takovým.⁷² Příklad je tak (kromě jiného) podstatný pro upřesnění interpretace práva na zdravé životní prostředí.

V současné době tedy na univerzální úrovni neexistuje vyjádření práva na příznivé životní prostředí v mezinárodní smluvní úpravě, kterou bychom mohly považovat za vynutitelnou. Pokud však vezmeme jako základ rozdělení pramenů dle Statutu Mezinárodního soudního dvora, nejsou mezinárodními úmluvami možnosti existence práva na příznivé životní prostředí v mezinárodním právu z daleka vyčerpány.⁷³

Dle některých autorů⁷⁴ se právo na příznivé životní prostředí stalo mezinárodním obyčejem⁷⁵, potažmo obecnou zásadou právní. Tento svůj argument opírají o to, že mnoho dokumentů soft law toto právo zakotvuje a přestože tyto deklarace a resoluce nejsou závazné, ovlivňují vývoj hard law, z novějších můžeme jako příklad jmenovat Biskajskou deklaraci či o něco starší Deklaraci Haagskou. Naopak v Deklaraci z Ria

⁷² SPIELER, Paula. The La Oroya Case: the Relationship Between Environmental Degradation and Human Rights Violations. *Human Rights Brief*. 2010, 18(1), 19-23.

⁷³ Dle čl. 38 odst. 1 Statutu za formální prameny mezinárodního práva můžeme kromě mezinárodních úmluv dále řadit mezinárodní obyčeje, obecné zásady právní, soudní rozhodnutí a nauku, přičemž poslední dva jmenované prameny jsou tradičně řazené mezi prameny podpůrné. Obecné zásady právní pak byly původně řazené mezi prameny práva základní, v poslední době však dochází k posunu a v současné době je tak řadíme také spíše mezi prameny podpůrné. (ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-864-3257-2, s. 124)

⁷⁴ COLLINS, L. Are We There Yet? The Right to Environment in International and European Law. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*. 2007, 3(2).

⁷⁵ Pokud se podíváme na to, jakým způsobem mezinárodní obyčej vzniká, je nutné, aby pravidlo chování splňovalo dva základní prvky. Prvním z nich je ustálená praxe států, tzv. *usus generalis*, tj. prvek objektivní, druhým pak obecné povědomí o nezbytnosti této praxe, tzv. *opinio necessitatis generalis*, prvek subjektivní. Zatímco v prvním případě mají vliv na vytvoření ustálené praxe především státy velké, obecné povědomí utvářejí státy spíše menší, které se na dosavadní praxi nepodílely, například pro nedostatek příležitosti. (ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P., op. cit. sub 73, s. 125) Jako důkaz vzniku mezinárodního obyčeje pak slouží např. dokumenty ústavní povahy, zákony, ratifikované úmluvy, praxe mezinárodních organizací, diplomatická korespondence, atd. Podpůrně pak může jako důkaz sloužit též nauka či rozhodnutí soudů. (BOYD, David R., op. cit. sub 57, s. 130).

z roku 1992 žádné takové právo nenajdeme. Celkově však lze shrnout, že dokumentů soft law, které toto právo zahrnuje je řádově více než těch, které toto právo opomíjejí. Kromě těchto dokumentů pak existuje celá řada zpráv odborných komisí počítající s tímto právem (Brundtlandové komise) či organizací souhlasící s existencí takového práva (IUCN, Mezinárodní právní asociace, Institut mezinárodního práva). Z dokumentů hard law najdeme toto právo, jak již bylo řečeno, pouze na regionální úrovni. Orgány vytvořené za účelem posouzení případného porušení práv v těchto regionálních úmluvách pak v několika málo případech shledaly porušení práva na příznivé životní prostředí (komunita Ogoniů či Oroya). Názor na existenci mezinárodního obyčeje v podobě lidského práva na příznivé životní prostředí podporuje separátní votum v rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora ve věci Gabčíkovo-Nagymaros, kde soudce Weeramantry uvedl: „Ochrana životního prostředí je [...] nezbytnou součástí současných lidských práv jako právo na zdraví či samotného práva na život [...]. Škody na životním prostředí mohou narušit a oslabit celý systém lidských práv tak, jak je uvedený ve Všeobecné deklaraci a v dalších lidskoprávních instrumentech.“⁷⁶ Více než 140 států také uznává právo na příznivé životní prostředí ve svých národních ústavách či v závazných mezinárodních úmluvách.

Nejzásadnějším protiargumentem proti tomuto názoru zůstává skutečnost, že toto právo je ve většině případů formulováno vágně, v důsledku čehož je v praxi velice obtížné se takového práva dovolat. Důkazem toho je praxe všech tří největších regionálních soudních či kvazisoudních orgánů (Evropský soud pro lidská práva a do určité míry i Inter-americká komise pro lidská práva, Inter-americký soud pro lidská práva a Africká komise pro lidská práva a práva národů), které se pro potřeby ochrany lidských práv v oblasti životního prostředí musely uchýlit k rozšíření interpretace stávajících lidských práv o environmentální rozměr. Většina autorů se proto přiklání k názoru, že právo na příznivé životní prostředí jako mezinárodní obyčej je zatím v procesu vzniku.⁷⁷

⁷⁶ Překlad autora.

⁷⁷ ATAPATTU, S., op. cit. sub 4; PEDERSEN, W. O., European Environmental Human Rights and Environmental Rights: A Long Time Coming?, Georgetown International Environmental Law Review, 2008, roč. 21, č. 1 či HANDL, G., op. cit. sub 13.

2.2 Procesní environmentální práva

Jak již bylo uvedeno, právo na příznivé životní prostředí nemůžeme považovat za univerzálně uznávané lidské právo, proto je velice zajímavý vývoj procesních environmentálních práv, který zcela netypicky předběhl vývoj hmotného práva. Procesní environmentální práva (některými autory nazývána pouze environmentální práva, viz výše) jsou v současné době z části již obsažena v mezinárodních dokumentech, částečně vyvozená judikaturou z již existujících hmotných práv. Nadto jsou tato práva obsažena i ve většině národních ústav. Podoba katalogu těchto práv je stále předmětem odborných diskuzí, v mezinárodních úmluvách, judikatuře i nauce⁷⁸ se za tato práva nejčastěji považují jmenovitě právo na informace o životním prostředí, právo na účast veřejnosti při rozhodování o životním prostředí a právo na přístup k právní ochraně v záležitostech týkajících se této oblasti.

Zakotvení environmentálních procesních práv se vyskytuje jak v pramenech soft law, tak v závazných pramenech mezinárodního práva. Z pramenů soft law se tak poprvé stalo v článku 10 Deklarace z Ria de Janeira, dle kterého: „jsou otázky životního prostředí nejlépe řešeny ve spolupráci se všemi dotčenými občany, a to na příslušné úrovni. Na národní úrovni musí mít každý jedinec přístup k informacím, včetně informací týkajících se životního prostředí, které jsou v dispozici orgánů veřejné moci, [...] a možnost účastnit se rozhodovacích procesů. [...] Efektivní přístup k soudu a správnímu řízení, včetně opravných prostředků a odškodnění, musí být poskytnut.“⁷⁹ Kromě článku 10 obsahuje ve svém článku 17 Deklarace z Ria i zmínku o EIA⁸⁰, a to pro činnosti, u kterých lze předpokládat jejich negativní vliv na životní prostředí. Na rozdíl od skutečnosti, kde je EIA používána pro projekty určitého rozsahu, navrhuje článek 17 tento postup při každé činnosti bez ohledu na její rozsah.

⁷⁸ viz např. ATAPATTU, S., op. cit. sub 4 či BANNER, Charles. *The Aarhus Convention, a guide for UK lawyers*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2015. ISBN 18-494-6571-1.

⁷⁹ V originále: „Environmental issues are best handled with participation of all concerned citizens, at the relevant level. At the national level, each individual shall have appropriate access to information, concerning the environment that is held by public authorities (...), and the opportunity to participate in decision-making processes. (...) Effective access to judicial and administrative proceedings, including redress and remedy, shall be provided.“

⁸⁰ EIA (z anglického *Environmental Impact Assessment*, česky Vyhodnocení vlivů na životní prostředí) je označení pro studii, jejímž cílem je zhodnotit vliv stavby na životní prostředí. EIA je v České republice upravená zákonem č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí.

Na myšlence, že environmentální problémy jsou nejlépe řešitelné ve spolupráci s dotčenými občany, je založena i např. Světová charta přírody (1982), jejíž článek 23 zní: „Každá osoba má mít v souladu s národní legislativou možnost účastnit se, sama nebo s jinými, formulování rozhodnutí bezprostředně ovlivňujících jejich životní prostředí a má mít přístup k prostředkům nápravy, pokud její životní prostředí bylo poškozeno nebo zničeno.“⁸¹ Další pramen soft law upravující taková práva je Agenda 21: „Jedním ze základních předpokladů pro dosažení udržitelného rozvoje je široká veřejná účast v rozhodování.“⁸² Těmito příklady ovšem výčet pramenů soft law zdaleka nekončí, dále lze uvést např. úpravu v Rotterdamské úmluvě z roku 1998, Úmluvu o účincích průmyslových havárií přesahujících hranice států z roku 1992 či Stockholmskou úmluvu o persistentních organických polutantech z roku 2001.

Tato práva, obsažená původně pouze v pramenech soft law, se poměrně rychle podařilo zakotvit i v pramenech hard law. Jako první se jednalo o Úmluvu z Espoo o posuzování vlivů na životní prostředí, čl. 3 odst. 8, která smluvní státy zavazuje zajistit veřejnosti přístup k informacím a možnost vyjadřovat se k plánovaným aktivitám v druhém členském státu, pokud se jich dotýkají.⁸³

Zcela zásadní úmluvou pro Evropu se stala Aarhuská úmluva, celým názvem Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí, podepsaná dne 25. června 1998 na konferenci Evropské hospodářské komise. Úmluvu podepsalo přes 40 států, jak z evropského, tak asijského regionu, včetně Evropské Unie, resp. Evropského společenství. Její význam zmínil i bývalý generální tajemník OSN Kofi Annan, když se o této úmluvě vyjádřil jako o regionální co do svého dosahu, jejíž význam je ale globální.⁸⁴

Aarhuská úmluva jako taková stojí na třech základních pilířích, jak už vyplývá z jejího názvu.⁸⁵ Tyto tři pilíře se vztahují ke třem procesním environmentálním právům,

⁸¹ Světová charta přírody z roku 1981.

⁸² Agenda 21, Konference OSN o životním prostředí a rozvoji z roku 1992.

⁸³ Úmluva EHK OSN o posuzování vlivů na životní prostředí, přesahující hranice států (Espoo úmluva) z roku 1991.

⁸⁴ Annan, Kofi. Introducing the Aarhus Convention [citováno dne 2016-03-15]. Dostupný z: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/acig.pdf>.

⁸⁵ FORSYTHE, David P. (ed.). *Encyclopedia of human rights*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-533688-7, s. 144, naproti tomu prof. Damohorský vidí základ Aarhuské úmluvy ve

kteřá Úmluva zajiřtřuje – právo na přístup k environmentálním informacím, participace veřejnosti na rozhodování o otázkách životního prostředí a přístup k právní ochraně v souladu s Úmluvou. Vřechny tři oblasti jsou přitom v Úmluvě až nezvykle podrobně popsány.

Dle této úmluvy musí veřejné orgány na žádost zpřístupnit informace o životním prostředí bez prokázání zájmu (tzv. pasivní právo na informace), v požadované formě a bezodkladně (na toto zpřístupnění mají úřady jeden měsíc, s možností prodloužení v odůvodněných případech až na dva měsíce), Úmluva přitom nevylučuje možnost zpoplatnění takové informace za přiměřenou částku. Zároveň Úmluva upravuje kritéria, za kterých je možno požadovanou informaci odmítnout poskytnout, např. pokud je žádost formulována příliš obecně nebo je zcela zjevně nerozumná, pokud je taková informace součástí obchodního tajemství či by její poskytnutí porušilo některé z práv duševního vlastnictví, v případech, kdy by byly ohroženy osobní údaje osob, které k jejich zveřejnění nedaly souhlas, informace by mohla mít negativní dopad na mezinárodní vztahy, do kategorie výjimek dále spadají některé interní dokumenty orgánů veřejné moci a informace, jejichž zveřejněním by mohlo být poškozeno životní prostředí (např. poloha hnízdiřtře ohrožených druhů)⁸⁶. Výčet výjimek je tak široký a obecně formulovaný, že se někteří autoři obávají, že tyto výjimky mohou mít negativní vliv na efektivitu celé Úmluvy.⁸⁷

Orgány veřejné moci mají dále dle článku 5 Úmluvy za povinnost aktivně shromažďovat, aktualizovat a šířit v Úmluvě specifikované informace o životním prostředí (tzv. aktivní právo na informace).⁸⁸ Informace o životním prostředí jsou definovány v článku 2 odstavci 3 Úmluvy, pro článek 5 je tato povinnost limitována jen na takové informace, které jsou ‚relevantní‘ pro potřeby orgánů veřejné moci.⁸⁹

Dle této úmluvy má stát dále povinnost bezodkladně varovat před hrozící katastrofou (přirodní i průmyslovou), která by mohla ohrozit lidský život nebo zdraví.

čtyřech pilířích, přičemž čtvrtým je institucionální zajiřtření fungování předchozích třeřch pilířů viz DAMOHORSKÝ, M., op. cit. sub 48, s. 240.

⁸⁶ Článek 4, par. 3 a 4 Aarhuské úmluvy.

⁸⁷ ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 86.

⁸⁸ Článek 5 Aarhuské úmluvy.

⁸⁹ Každý úřad či jiný orgán tak bude muset disponovat informacemi, které se dotýkají jeho činnosti.

K dalším povinnostem patří poskytnout včasně, přiměřeně a účinně informaci veřejnosti o projednávání záležitosti týkající se životního prostředí (čl. 6 odst. 2).

Druhý pilíř úmluvy, zaměřený na participaci veřejnosti v rozhodování, které by mohlo mít zásadní vliv na životní prostředí, se zaměřuje na dotčenou veřejnost, tedy tu část veřejnosti, která bude nebo by mohla být takovým rozhodnutím zasažena nebo má na takovém rozhodnutí jiný zájem; do dotčené veřejnosti jsou přitom zahrnuty i nevládní organizace zaměřené na dosahování cílů spojených se zlepšováním životního prostředí. Toto právo je v Úmluvě upraveno v člancích 6, 7 a 8. Výčet aktivit, pro které je možnost participace veřejnosti povinná, je připojen v Příloze č. 1 Úmluvy. Kromě těchto aktivit musí být dotčené veřejnosti tato možnost dána i v případě, že aktivita může mít výrazný vliv na životní prostředí, přestože nespadá pod možnosti vyjmenované v příloze č. 1 Úmluvy. Dotčená veřejnost musí být o takových rozhodovacích procesech informována a musí jí být povolena účast na rozhodování ve stadiu, kdy o zvoleném řešení ještě není rozhodnuto. Výsledek vzešlý z názorů veřejnosti pak musí být brán v úvahu (čl. 6 odst. 8). Rozhodnutí musí být dále veřejně přístupná. Úmluva garantuje i účast dotčené veřejnosti při tvorbě strategií, plánů a některých podzákonných právních předpisů.

Čl. 9 pak upravuje možnost soudního přezkumu rozhodnutí orgánů veřejné moci v předem stanovených případech, čímž je zaručeno vynucení předchozích dvou práv. Využití tohoto práva musí být umožněno každému, kdo má za to, že jeho právo na informace bylo porušeno jeho ignorováním, odmítnutím pro špatné posouzení důvodů pro takový postup nebo nedostatečným zodpověděním dotazu. V případě práva na participaci při rozhodování se pak článku 9 může dovolat pouze osoba, která je součástí dotčené veřejnosti.

Česká republika Aarhuskou úmluvu ratifikovala dne 6. 7. 2004. Tato úmluva podporuje jasnost a demokratičnost rozhodování veřejné správy a zakotvuje (alespoň pro Evropu) některá environmentální procesní práva v závazné podobě. Zároveň významným způsobem ovlivnila vývoj procesních environmentálních práv mimo evropský region a

jak věří Ksentini, procedurální práva jako celek mají také velký vliv pro existenci konceptu trvale udržitelného rozvoje a jsou esenciální v demokratické společnosti.⁹⁰

⁹⁰ Zpráva zvláštní zpravodajky OSN Fatmy Zohry Ksentini z roku 1993, bod 17.

3. Právo na příznivé životní prostředí v evropském systému ochrany lidských práv

Jak již bylo zmíněno výše, téměř každý region si vytvořil svůj vlastní způsob, jak lidská práva ohrožená zhoršeným životním prostředím chránit. Zatímco v Latinské Americe či Africe zvolili kombinaci dvou způsobů – greeningu původních lidských práv a zároveň zakotvení práva nového, Evropa, jakožto průkopník v této oblasti, se rozhodla jít jinou cestou a využila potenciál existujícího systému ochrany lidských práv dle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv⁹¹ přijaté v roce 1950 a v menší míře i Evropské sociální charty.⁹² Tato kapitola se bude vzhledem k rozsahu práce zabývat pro Evropu podstatnějším z výše uvedených dvou – přístupem Evropského soudu pro lidská práva k této problematice. V následující kapitole proto bude nejprve obecně popsána souvislost Úmluvy a životního prostředí, dále budou rozebrány materiální a procesní aspekty této problematiky, včetně relevantní judikatury.

Přestože Úmluva neobsahuje vzhledem k době svého vzniku právo na příznivé životní prostředí (ani jinou zmínku o životním prostředí), otázka dodatečného zařazení tohoto práva formou dodatkového protokolu byla několikrát otevřena, nikdy však úspěšně. Doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy připravit dodatkový protokol k Evropské úmluvě byla ve všech případech Výborem ministrů zamítnuta. Vzhledem k neochotě evropských států řešit problémy životního prostředí cestou zakotvení nového práva tak byl Evropský soud pro lidská práva nucen „vyvodit“ ochranu před těmito problémy pomocí práv v Úmluvě již zakotvených. Tento extenzivní výklad soud ospravedlňoval především smyslem celé Úmluvy. Evropský soud pro lidská práva opakovaně zdůraznil, že Úmluva je „živoucí nástroj“, který „musí být vykládán ve světle podmínek současné doby“⁹³. Dalším odůvodnění byla právě opakovaná neochota politické reprezentace zakotvit nové lidské právo do Úmluvy. ESLP tak i přes neexistenci práva na příznivé životní prostředí přeci jen nabízí určitou míru ochrany související s životním prostředím, a to dokonce natolik úspěšně, že zamítnutí zakotvení práva na příznivé životní prostředí do Evropské úmluvy bylo naposledy v r. 2003 Výborem

⁹¹ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950.

⁹² Evropská sociální charta z roku 1961.

⁹³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Soering v United Kingdom ze dne 7. července 1989, stížnost č. 14038/88.

ministrů odůvodněno právě poukazem na tehdy již existující rozhodovací praxi ESLP, která určitý stupeň ochrany před nepříznivým vlivem poškozeného životního prostředí obsahovala, a jako pravděpodobné se jevílo pokračování v tomto trendu.

Ke dnes hojně využívané environmentální interpretaci lidských práv se přitom ESLP stavěl z počátku zdrženlivě a stížnosti odmítal z důvodu neslučitelnosti s ustanoveními Úmluvy. Jako příklad lze uvést spor X a Z proti Spolkové republice Německo.⁹⁴ V tomto případě stěžovatelé tvrdili, že používáním mokřad nedaleko jejich obydlí pro vojenské testování, jsou porušena jejich práva vyplývající z Úmluvy, konkrétně z čl. 2, 3 a 5. První náznak změny se objevil až v roce 1990, kdy v případě S. proti Francii⁹⁵ tehdejší Komise prohlásila, že výrazný hluk a další rušivé zvuky mohou nepochybně mít vliv na pohodu člověka a porušit tak práva, která zaručuje Úmluva. Změna v názoru na tuto problematiku se potvrdila ještě téhož roku v prvním případě, o kterém rozhodoval Soud; stížnost *Powell a Raynel*⁹⁶ podaná proti Velké Británii a týkající se nadměrného hluku z letiště Heathrow, byla sice neúspěšná, Soud v něm ale deklaroval že „kvalita života stěžovatelů a možnost užívání pohody jejich domovů byly v každém případě nepříznivě ovlivněny hlukem letadel užívajících letiště Heathrow“⁹⁷.

První úspěšnou stížností řešenou před ESLP byl případ **Lopéz Ostra proti Španělsku**⁹⁸ z roku 1994 a trend environmentální interpretace lidských práv se právě v tomto případě ukázal do té doby nejjasněji. Tento rozsudek se stal inspirací pro většinu budoucí environmentální judikatury ESLP nejen pro svůj výsledek, ale též pro určení velké části výkladových kritérií použitých i v případech následujících⁹⁹, známých též jako **horizontální účinek Evropské úmluvy**.

⁹⁴ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci X a Y v. Federal Republic of Germany ze dne 13. května 1976, stížnost č. 7407/76.

⁹⁵ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci Spire v. France ze dne 17. května 1990, stížnost č. 13728/88.

⁹⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Powell and Rayner v. the United Kingdom ze dne 21. února 1990, stížnost č. 9310/81.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lopéz Ostra v. Spain ze dne 9. prosince 1994, stížnost č. 16798/90.

⁹⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Guerra and Others v. Italy ze dne 19. března 1998, stížnosti č. 116/1996/735/932; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Fadeyeva v. Rusko ze dne 9. června 2005, stížnost č. 5723/00; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Taşkin and Others v. Turkey ze dne 10. listopadu 2004, stížnost č. 46117/99.

V praxi toto znamená, že jako první problém, který soud v takových případech řeší je, zda porušení práva způsobil stát či soukromá společnost. Vzhledem k tomu, že z Evropské úmluvy jsou povinné subjekty pouze státy, musí být z případu patrné, že stát jakožto povinný subjekt přijal dostatečná pozitivní i negativní opatření, tzn. že stát zajistil dostatečná preventivní opatření proti porušení takového lidského práva a zároveň zasáhl, pokud takové opatření bylo porušeno. Pokud se jednalo o jednání soukromé společnosti, může dojít k situaci, kdy odpovědnost státu za dodržování lidských práv „může přerůst z trestání pochybení až k regulaci průmyslu v soukromých rukou.“¹⁰⁰ ESLP nemůže nařídit státu konkrétní opatření, které má přijmout (v tomto případě opatření na ochranu životního prostředí), může ale svým rozhodnutím požadovat ochranu kohokoliv, jehož lidská práva jsou nebo mohou být porušena konkrétním problémem životního prostředí. Tak i v případě *Lopéz Ostra* neurčil soud charakter opatření, jaká má Španělsko přijmout. Pouze konstatoval „povinnost španělského státu přijmout rozumná a přiměřená opatření k zajištění práv stěžovatelů založených ustanovením čl. 8 odst. 1 evropské Úmluvy.“¹⁰¹ Pro upřesnění je potřeba říci, že povinnost státu přijmout dostatečná pozitivní opatření není myšlena jako absolutní. Tato povinnost je u různých článků různě limitována od okolností vyjmenovaných v Úmluvě, za kterých je možno tuto povinnost nesplnit zcela (národní bezpečnost, hospodářský blahobyt země apod.), až po škodlivost činnosti a její předvídatelnost. Jakmile je však nebezpečí již jednou zjištěno prostřednictvím EIA¹⁰² či jiným způsobem (oficiální zprávou), stát nemůže takové nebezpečí ignorovat a čekat s řešením až do doby, kdy dojde k porušení některého z lidských práv¹⁰³. Při posuzování, zda riziko bylo předvídatelné či ne, je dle Boyle pravděpodobné, že svou roli sehraje i použití principu předběžné opatrnosti, zvláště v případech závažné či nevratné újmy.¹⁰⁴

Druhé kritérium, které soud zkoumá je vnitrostátní zákonnost. Soud konstatoval právo jednotlivce na dodržování zákonů a rozhodnutí národních soudů, zároveň je povinností státu přijmout takovou legislativu, která dodržování lidských práv chrání. V případě

¹⁰⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fadeyeva v. Rusko* ze dne 9. června 2005, stížnost č. 5723/00.

¹⁰¹ *Lopéz Ostra v. Spain*, op. cit. sub 98, bod č. 51.

¹⁰² Viz pozn. sub 81.

¹⁰³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Taşkin and Others v. Turkey* ze dne 10. listopadu 2004, stížnost č. 46117/99; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Öneryildiz v. Turkey* ze dne 30. listopadu 2004, stížnost č. 48939/99.

¹⁰⁴ BOYLE, A., op. cit. sub 5, s. 136.

Öneryildiz soud mj. rozhodl, že stát má pozitivní povinnost učinit veškeré potřebné kroky k ochraně života dle čl. 2 Úmluvy, což znamená navrhnout takový legislativní a správní rámec, který by dostatečně odstrašoval od porušení tohoto lidského práva.¹⁰⁵ Stát tedy musí v praxi přijmout takové kroky, které budou chránit obyvatele státu před těmito hrozbami, jako je vhodně nastavená legislativa, udílení licencí a dozor nad potencionálně nebezpečnými podniky, ale také tato opatření vynucovat, neboť je téměř tradičním znakem největších případů, které ESLP v této souvislosti řešil, že dotčené podniky byly provozovány buď ilegálně zcela, nebo na základě platných povolení, ale bez dodržování národní legislativy a emisních limitů (Guerra, Lopez Ostra, Taskin či Fadeyeva). V případě Lopez a Taskin bylo dokonce soudy rozhodnuto o ukončení škodlivých průmyslových aktivit, ale jejich rozhodnutí nebyla dodržována. V případě Taskin ESLP uvedl, že v případě, že veřejná moc není schopná nebo odmítá či dokonce úmyslně oddaluje vynucení práva, veškeré garance, které je zaručeno žalobci v průběhu soudního řízení, postrádají smysl.¹⁰⁶ Porušení vlastních zákonů či jejich nevynechání má přitom pro stát další závažný důsledek. Přestože na obecné rovině ESLP uznává potřebu spravedlivého vyvážení mezi právy jednotlivce a zájmem společnost jako celku (tzv. fair balance), tento argument Soud nemůže uznat za situace, kdy stát není schopen dodržovat ani národní legislativu. „Takové porušení domácího práva nutně zakládá i porušení Úmluvy.“¹⁰⁷

Pokud se vrátíme k problémům životního prostředí, lze konstatovat, že způsoby, jakými životní prostředí může zasáhnout do práv chráněných Úmluvou, můžeme rozdělit na tři základní okruhy. Prvním jsou případy, kdy nepříznivý stav životního prostředí zasahuje do práv chráněných Úmluvou přímo. Orgány veřejné moci jsou v takovém případě povinny učinit potřebná opatření, která by zabránila porušení lidských práv v důsledku tohoto nepříznivého stavu. Druhým způsobem jsou situace, kdy nepříznivý stav životního prostředí může vést k „aktivaci“ určitých procesních lidských práv. Soud opakovaně uvedl, že orgány veřejné moci jsou povinny v těchto případech, týkajících se životního prostředí, dodržet požadavky, mezi které patří poskytování informací, účast na

¹⁰⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Öneryildiz v. Turkey ze dne 30. listopadu 2004, stížnost č. 48939/99.

¹⁰⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Taşkin and Others v. Turkey ze dne 10. listopadu 2004, stížnost č. 46117/99.

¹⁰⁷ Autorův překlad. Fadeyeva v. Russia, op. cit. sub 100.

spolurozhodování a přístup ke spravedlnosti. Za třetí, ochrana životního prostředí může být legitimním cílem omezení některých lidských práv, např. práva na pokojné užívání vlastnictví, požadavky na ochranu životního prostředí.¹⁰⁸

Z těchto situací vychází formulace některých základních principů Soudem, které budou spolu se zlomovými rozhodnutími popsány níže. Pro lepší přehlednost pak budou nejdříve uvedeny články Úmluvy materiálně právní povahy, v další části práce procesně právní články.

3.1. Materiální aspekty rozhodování Evropského soudu pro lidská práva

3.1.1. Právo na život

Právo na život je v Evropské úmluvě zakotvené v článku 2 a zní: „Právo na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“¹⁰⁹ Dále jsou v článku 2 vyjmenovány další okolnosti, za kterých nebude zbavení života chápáno v rozporu s Úmluvou. Rozhodnutí k tomuto článku se zabývají těmi nejzávažnějšími případy poškození lidských práv mj. špatným stavem životního prostředí, a přestože judikatura k tomuto článku je méně obsáhlá než v případě porušení čl. 8, který bude rozebrán níže, není o nic méně významná. Důvodem menšího počtu případů porušení čl. 2 je především skutečnost, že smrt osoby je až krajní důsledek, jehož souvislost s nezdravým životním prostředím poškozeného není lehké prokázat. Z tohoto důvodu se ESLP opírá hlavně o čl. 8, který ale má svá omezení (viz níže) a kde musí soud vždy porovnávat zájem jedince a zájem společnosti, na rozdíl od práva na život, který dle čl. 15¹¹⁰ nepřipouští (kromě okolností vyjmenovaných přímo v článku 2)

¹⁰⁸ SALAS, Alfonso, op. cit. sub 35, s. 8.

¹⁰⁹ V originále: „1. Everyone’s right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law. 2. Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary: in defence of any person from unlawful violence; in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained; in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.“

¹¹⁰ „1. V případě války nebo jiného ohrožení státní existence může každá Vysoká smluvní strana přijmout opatření směřující k odstoupení od závazků ... 2. Podle tohoto ustanovení nelze odstoupit od článku 2, kromě úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů, a článků 3, 4, (odstavec 1) a 7.“

žádné výjimky. Jako vzorové a pro judikaturu průlomové případy lze uvést L.C.B proti Spojenému království z roku 1998, Öneriyildiz proti Turecku z roku 2004, Murillo Saldias proti Španělsku z roku 2006 a Budayeva a ostatní proti Rusku z roku 2008. Těmito vyjmenovanými rozhodnutími pak Soud postupně upřesnil výklad, který se soustřeďuje na porušení práva na život v spojení s poškozením životního prostředí a jak lze vidět z popisu jednotlivých případů, týkají se tyto pouze dvou oblastí – nebezpečných aktivit a přírodních katastrof.

Případ Öneriyildiz proti Turecku¹¹¹ a případ L.C.B. proti Spojenému království¹¹² se oba týkaly nebezpečné činnosti. V případě stěžovatele Öneriyildiz, on i jeho rodina žili v slumové oblasti vystavěné bez příslušných povolení, která se vyskytovala nedaleko skládky odpadu. V roce 1991 byl na žádost Obvodního soudu pro obvod Üsküdar vyhotoven znalecký posudek, který mj. uvedl, že skládka neodpovídá ani základním technickým parametrům a je vážnou hrozbou pro osoby žijící v její blízkosti. V roce 1993 pak skutečně došlo k výbuchu metanu na skládce a pod následným sesuvem odpadků zemřelo 39 osob, mezi nimi i 9 příbuzných stěžovatele. V následném trestním řízení byly uloženy dva peněžité tresty starostovi městské čtvrti, ve které se slumová oblast nalézala, a starostovi Istanbulu, jehož úřad byl odpovědný za provozování skládky. Stěžovateli byla dále Správním soudem v Istanbulu přiznána majetková i nemajetková náhrada újmy, která ovšem nebyla zaplácena. Stěžovatel se proto obrátil na ESLP, který shledal porušení čl. 2. V druhém případě stěžovatelce, jejíž otec byl v 50. letech minulého století přítomen armádním nukleárním testům, byla v průběhu jejího dětství zjištěna leukemie. Stěžovatelka, která se narodila v r. 1966, proto žalovala Spojené království za to, že dostatečně neupozornilo její rodiče na případná rizika, které vystavení se radiovému záření může mít na jejich budoucí potomky, a že v souvislosti s rizikem tvrzeným stěžovatelkou nebyla přijata dostatečná opatření ke kontrole jejího zdravotního stavu. Soud v tomto případě neshledal porušení čl. 2 pro nedostatečné prokázání příčinné souvislosti mezi stěžovatelčinou chorobou a zaměstnáním jejího otce v britské armádě.

¹¹¹ Öneriyildiz v. Turkey, op. cit. sub 105.

¹¹² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci L.C.B. v. the United Kingdom ze dne 9. června 1998, stížnost č. 23413/94, bod č. 36.

V případech Budayeva a ostatní proti Rusku¹¹³ a Murillo Saldias proti Španělsku¹¹⁴ pak došlo k přírodní katastrofě. V prvním z nich došlo k masivnímu sesunu bahna v okolí hory Elbrus v roce 2000, při kterém zemřelo nejméně 8 lidí včetně manžela stěžovatelky. K sesuvu bahna v této oblasti došlo již v minulosti, z tohoto důvodu Rusko nechalo vytvořit hráz, která měla bahno zadržet. Po nevratném poškození hráze při dalším sesunu přestala být tato ochrana obyvatel účinná. Řešením navrhaným odborníky bylo zajištění kontrolního stanoviště, které by v případě potřeby varovalo obyvatele. K tomuto kroku ovšem nedošlo, a přestože bylo Rusku známo, jaké nebezpečí hrozí, nechalo obyvatele z okolí Elbrusu zcela bez ochrany. Stížnost se proto týkala selhání státu při prevenci neštěstí, ale i následného nevyšetření události, když ruská prokuratura pro oblast Elbrusu nezačala trestní vyšetřování. V obojím shledal Soud porušení čl. 2. V druhém případě, který se před Soud dostal již pár let před Budayeva a ostatní proti Rusku stěžovatelé žalovali Španělsko pro nepřijetí dostatečných opatření, která by zabránila vysokému počtu mrtvých během povodní. V tomto případě sice pozitivní povinnost státu neuvedl Soud přímo v textu, lze ji ale dovodit ze skutečnosti, že důvodem pro odmítnutí stížnosti pro nedostatek *ratione materiae* nebyla nemožnost aplikovat čl. 2 na tento případ, ale to, že jeden ze stěžovatelů již obdržel náhradu újmy na národní úrovni a druhý této možnosti vůbec nevyužil.¹¹⁵

Pokud se podíváme na obecné závěry, které z těchto rozhodnutí plynou¹¹⁶, pro oblast porušení článku 2 ve svých rozhodnutích Soud především upřesnil požadavky, které klade na stát. Již v předchozí kapitole bylo popsáno, že stát nemá v určitých případech pouze povinnosti negativní, ale i Soudem dovozené povinnosti pozitivní. Tento poznatek je pak zvláště důležitý při výkladu čl. 2, který původně zakládal negativní povinnost státu neporušovat ničí právo na život a kde soud dovedl, že stát má také pozitivní povinnost učinit taková opatření, aby právo na život lidí ve své jurisdikci chránil, a to dokonce i tehdy, když zdroj ohrožení není veřejnoprávní povahy, nýbrž soukromoprávní a není nijak závislý na státní moci. Tento závěr byl vysloven ve všech

¹¹³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Budayeva and Others v. Russia ze dne 20. března 2008, stížnosti č. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 a 15343/02.

¹¹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Murillo Saldias and Others v. Spain ze dne 28. listopadu 2006, stížnost č. 76973/01.

¹¹⁵ SALAS, Alfonso, op. cit. sub 35, s. 37

¹¹⁶ Ibid.

čtyřech průlomových rozhodnutích.¹¹⁷ V souvislosti s životním prostředím tak čl. 2 může být aplikován kdykoliv je nějaká činnost natolik nebezpečná, že ohrožuje lidský život.

Soud ve svých rozhodnutích dále upřesnil, že pod pozitivní povinnost státu patří ochrana života v případech provozování nebezpečných činností jako nukleárních testů či továrních provozů s nadlimitními emisemi škodlivin. Tato povinnost je limitována předvídatelností a samotnou škodlivostí této činnosti. Např. v případě L.C.B. proti Spojenému království byl důvodem pro zamítnutí stížnosti stěžovatelky primárně nedostatečné prokázání příčinné souvislosti. Soud zde však také zmínil, že Spojené království nemělo ani důvod se domnívat, že by k takovému ohrožení stěžovatelky mohlo dojít.¹¹⁸ Na druhou stranu v případě Öneriyıldız proti Turecku Soud shledal, že minimálně od doby vyhotovení znaleckého posudku, který nedostatky v zabezpečení skládky potvrdil, Turecko muselo nebo mělo o tomto nebezpečí vědět a učinit potřebná opatření k jeho odvrácení.

Kromě judikování, že státy dle čl. 2 mají i pozitivní povinnosti, soud upřesnil, co je v případech rizik spojených s poškozením životního prostředí klíčovou úlohou státu. Jako hlavní cíl a prvořadou pozitivní povinnost označil především prevenci život ohrožujících událostí, ať již v důsledku nebezpečné činnosti či přírodní katastrofy, pokud je takové nebezpečí předvídatelné (která bude logicky nižší u přírodních katastrof než u nebezpečných činností státem povolených nebo dokonce provozovaných). Za preventivní činnost státu přitom Soud považuje věci již zmíněné v obecném úvodu této kapitoly jako je vhodně nastavený právní rámec i správní mechanismy; v souvislosti s interpretací čl. 2 toto konkretizuje jako vhodné nastavení regulace s důrazem na specifické podmínky zdrojů ohrožení, důraz je dále kladen na dostatečnou informovanost obyvatel o zdrojích ohrožení a na varovný mechanismus v případě přírodních katastrof a vytvoření mechanismů pro zjištění systémových chyb a selhání jedinců.¹¹⁹ Pokud již k takovému selhání dojde, je stát povinen zjistit z jakého důvodu se tak stalo, jak lze tomuto předejít pro další případy a potrestat případného viníka.

¹¹⁷ L.C.B. v. the United Kingdom, op. cit. sub 112, bod č. 36; Öneriyıldız v. Turkey, op. cit. sub 105, bod č. 71; Budayeva and Others v. Russia, op. cit. 113, bod č. 128.

¹¹⁸ L.C.B. v. the United Kingdom, op. cit. sub 112, bod č. 36 až 38.

¹¹⁹ Öneriyıldız v. Turkey, op. cit. sub 105, bod č. 90; Budayeva and Others v. Russia, op. cit. sub 113, bod č. 129 a 132.

System sankcí by zároveň měl mít dostatečně odstrašující účinek. K tomuto pak Soud uvádí, že dojde-li k usmrcení osoby neúmyslně, může za jistých okolností postačit i mírnější sankce než je trestní postih, např. občanskoprávní odpovědnost či sankce ve správním řízení.¹²⁰ Zároveň však dodává, že tato situace není pravděpodobná v případech nebezpečných aktivit, kde stát musí nebo by měl vědět o podstatě této činnosti a jejích rizicích. Tak v případě Öneriyıldız Soud judikoval, že právo na život dle čl. 2 nezahrnuje právo jednotlivce na potrestání viníků trestní sankcí.

3.1.2. Právo na soukromý a rodinný život

Toto právo, zakotvené v článku 8 Úmluvy zní: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“¹²¹ Dle výkladu Soudu, právo na soukromý a rodinný život zahrnuje nejen právo na reálný (fyzický) prostor, ale také na nerušené užívání tohoto prostoru v přiměřených mezích. Za narušení lze považovat např. hluk či pach.¹²² Jak můžeme vidět v odstavci 2, toto právo má množství zájmů, s kterými musí být porovnáváno, na rozdíl od práva na život, přesto se právě právo na soukromý a rodinný život stalo šířeji využívaným. Pokud se podíváme na judikaturu Soudu v oblasti životního prostředí, porušení práva na soukromý a rodinný život v ní jasně dominuje.

Vzhledem k rozsáhlosti judikatury vztahující se k čl. 8 budou v této práci uvedena jen zlomová rozhodnutí, která zásadním způsobem ovlivnila výklad tohoto článku. Stížnosti se týkají celého spektra problémů životního prostředí; široce zastoupené jsou hlavně případy hlukového znečištění, znečištění z průmyslové činnosti a činností znehodnocujících estetickou funkci krajiny či snižující biodiverzitu. Soud v takových případech nejdříve zkoumá, zda čl. 8 lze na danou situaci aplikovat. Pokud je toto možné, dalším úkolem Soudu je zjistit, zda k porušení tohoto článku skutečně došlo a pokud i na tuto otázku odpoví Soud kladně, stížnost může být stále ještě zamítnuta pro důvody

¹²⁰ Öneriyıldız v. Turkey, op. cit. sub 105, bod č. 92; Budayeva and Others v. Russia, op. cit. sub 113, bod č. 139.

¹²¹ „1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence. 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.“

¹²² Srov. Powell and Rayner v. the United Kingdom, op. cit. 96, bod č. 40, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Moreno Gómez v. Spain ze dne 16. listopadu 2004, stížnost č. 4143/02, bod č. 53.

uvedené v odstavci 2 článku 8, a to v situaci, kdy se jedná o zde uvedenou výjimku a opatření k dosažení tohoto cíle je přiměřené. Vzhledem k částečné provázanosti argumentace Soudu mezi jednotlivými případy a pro lepší názornost směru, kterým se jeho rozhodnutí ubírají, jsem se rozhodla níže uvedená rozhodnutí řadit chronologicky bez ohledu na to, kterého konkrétního problému (hluk, znečištění z průmyslové činnosti,...) se týkají.

Prvním případem, kdy Soud řešil vztah životního prostředí a porušení článku 8, je **Powell proti Spojenému království**.¹²³ Stěžovateli byli dva obyvatelé hrabství v blízkosti letiště Heathrow, nad jejichž domy vedly letové dráhy. Po úpravách v letových plánech došlo k výraznému navýšení letového provozu i v nočních hodinách a s tím souvisejícímu zesílení hluku v oblastech letových drah. Přestože hlučnost oblastí, kde stěžovatelé žili, byla značně rozdílná (pan Powell bydlel v místě, kde hluk z letecké dopravy měl pouze malý vliv, bydliště pana Raynera se nacházelo v místě s vysokou hladinou hluku¹²⁴), společným znakem obou případů bylo, že ani jeden ze stěžovatelů nedosáhl na většinu programů a odškodnění, které v souvislosti s provozem letiště existovaly.¹²⁵ Letiště Heathrow ovšem přijalo i obecná opatření, jako je snaha o vedení letadel mimo nejhustěji obydlené oblasti, proplácení nákladů na izolaci obydlí v nejvíce postižených oblastech a další. Soud v tomto případě shledal možnost aplikování článku 8 na tento případ a uznal, že ve větší či menší míře byli oba stěžovatelé dotčeni hlukem z letadlové dopravy nad jejich domovy. Zároveň ale Soud konstatoval, že provoz nadnárodních letišť je pro ekonomický rozvoj států nezbytný¹²⁶ a deklaroval, že „je třeba věnovat pozornost spravedlivému vyvážení, které se musí dosáhnout mezi různými zájmy jednotlivce a společnosti jako celku; a v obou případech má stát určitý prostor pro zvážení

¹²³ Powell and Rayner v. the United Kingdom, op. cit. sub 96.

¹²⁴ Měřeno dle NNI. NNI je ukazatel hlukové hladiny z letadlového provozu používaný ve Velké Británii. V tomto konkrétním případě hluková hladina v bydlišti pana Powella dosahovala 35 NNI, u pana Raynera 60 NNI. Hlučnost nad 60 NNI je považována za velmi obtěžující a v oblastech s hladinou 60 NNI a více je dokonce zcela zakázána výstavba nových nemovitostí.

¹²⁵ Výjimkou byla možnost kompletní úhrady nákladů za zateplení domu pana Raynera. Naopak nebylo možné využít tzv. Land Compensation Act (1973), který se zaměřoval na odškodnění majitelů pozemků, jejichž cena poklesla v důsledku nových či výrazně pozměněných veřejných staveb, protože za výrazné pozměnění stavby se nepovažovalo zvýšení letového provozu. Ani jeden ze stěžovatelů nedosáhl ani na podmínky odkupu nemovitostí letištěm, které se dotýkaly pozemků s hlučností nad 65 NNI. Stěžovatelům nebylo umožněno také využít žalobu na omezení imisí ze sousedního pozemku, neboť tato možnost byla zákonem (Noise Abatement Act z roku 1960) výslovně vyloučena pro hluk pocházející z letecké dopravy.

¹²⁶ Powell and Rayner v. United Kingdom, op.cit. sub 96, bod č. 40.

kroků, které mají být podniknuty, aby se dosáhlo souladu s Úmluvou.¹²⁷ Po zvážení opatření, která stát uskutečnil pro snížení negativních vlivů hluku, Soud neshledal stížnosti jako důvodné.

Základy argumentace, které Soud použil v případě Powell, výrazně rozšířil o čtyři roky později v případě **López Ostra proti Španělsku**¹²⁸, který se stal milníkem v environmentálně zaměřené judikatuře Soudu. V tomto případě stěžovatelčin dům sousedil se závodem na zpracování zbytků z místních koželužen a dalších odpadů. Tento závod byl postaven s finanční podporou státu na pozemcích obce, a to bez příslušného povolení potřebného dle evropské legislativy. Z tohoto provozu se pravidelně linul zápach, situace se příliš nezlepšila ani po částečném uzavření provozu pro zpracování organických zbytků. Dle expertiz použitých před soudy na národní úrovni byla v oblasti dlouhodobě nadlimitní koncentrace sirovodíku, dále odpady vypouštěné do řeky taktéž neodpovídaly normám. Stěžovatelčina rodina v období po spuštění tohoto závodu začala trpět zdravotními problémy, které u dcery stěžovatelky byly lékařem potvrzené jako důsledek kontaminovaného prostředí, ve kterém žije, a dívce byla doporučena změna bydliště. Státní orgány celou dobu nepopíraly, že zápach z provozu snižuje kvalitu života stěžovatelky, odmítaly však, že by byl jakkoliv zdravotně závadný. Stěžovatelka se vzhledem k délce soudních sporů na národní úrovni, která byla způsobena především odvoláními státu či obce, byla nucena přestěhovat i s rodinou do centra města (zde několik měsíců platila nájemné obec) a posléze do nově zakoupeného domu v jiné části města. Stěžovatelka se obrátila na Soud pro porušení svých práv dle článku 8 a dle článku 3. Soud shledal porušení článku 8. V odůvodnění pak uvedl, že „přirozeně, závažné znečištění životního prostředí může mít dopad na jedincovo blaho (well-being) a znemožnit mu užívat jeho domov tak, že to nepříznivě ovlivní jeho jak soukromý, tak rodinný život, aniž by tím ale bylo ohroženo jeho zdraví.“¹²⁹ Tato velmi často citovaná pasáž položila základy rozhodování Soudu o problémech životního prostředí dle článku 8 Úmluvy. Zajímavý je především obrat „přirozeně“. Rozhodnutí jako takové totiž neobsahuje důvody, proč Soud začal takový výklad článku 8 považovat za přirozený. Pro vysvětlení tohoto se musíme podívat do rozhodnutí Komise, ze kterého Soud vycházel.

¹²⁷ Překlad autora; Powell a Rayner v. United Kingdom, op.cit. sub 96, bod č. 41.

¹²⁸ López Ostra v. Spain, op. cit. sub 98.

¹²⁹ López Ostra v. Spain, op. cit. sub 98, bod č. 51.

V něm Komise významným způsobem vycházela ze zdravotních zpráv a v souvislosti s tím poznamenala, že obtíže, kterými trpěla stěžovatelka a její rodina, byly natolik závažné, že jim znemožňovaly užívat si pohodlí jejich domova.¹³⁰ Přestože Soud přejal v tomto ohledu velkou část argumentace Komise, téměř zcela opominul vypořádat se se zdravotní dokumentací, kterou předložila stěžovatelka.¹³¹

Dalším případem týkajícím se průmyslové činnosti, který spoluutvářel základy aplikace článku 8 v environmentálních případech, byl **Guerra a ostatní proti Itálii**¹³². Zde stěžovatelé žili ve městě nedaleko chemičky, která byla označena za vysoce nebezpečnou. Přestože již v této chemičce došlo k havárii, v jejímž důsledku bylo přes 150 lidí přiotráveno arsenem, společnost odmítala uvést konkrétní podrobnosti, které by daly stěžovatelům lepší představu o výši rizika v okolí chemičky. Odborná zpráva, kterou zadal samosprávný orgán pro oblast, ve které chemička a město existovaly, navíc potvrdila, že emise z továrny se často dostaly až do oblasti města. Složení těchto emisí chemička opět odmítla upřesnit. Stěžovatelkám, které před ESLP tvrdily porušení práv dle článku 2, 8 a 10, bylo Soudem dáno za pravdu pouze ohledně článku 8. Zde soud judikoval, že k takovému porušení skutečně došlo, když stát nemá pouze negativní povinnost zdržet se zásahů, které by narušovaly právo jednotlivce na soukromý a rodinný život, ale také učinit pozitivní opatření, která takovému narušení ze strany jiných subjektů zabrání.¹³³ Stěžovatelky obdržely informace nezbytné k posouzení rizik života v okolí chemičky až v roce 1994 při ukončení jejího provozu, z tohoto důvodu Soud dospěl k závěru, že stát nezajistil dostatečná opatření k tomu, aby právo na soukromý a rodinný život stěžovatelek nebylo narušeno. Zajímavé závěry z tohoto případu plynou také pro výklad čl. 10, jehož porušení stěžovatelky taktéž namítaly, a to přestože v tomto bodě Soud neshledal žádné porušení Úmluvy. Příklad Guerra bude proto probrán ještě jednou v souvislosti s ochranou procesních práv (viz níže).

¹³⁰ PEDERSEN, Ole W. The Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law. *European Public Law* [online]. 2010, 16(4) [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=1673125, s. 19.

¹³¹ MILLER, C. Environmental Rights in a Welfare State? A Comment on DeMerieux. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2003, 23(1), 111-125. Dostupné také z: <http://ojls.oupjournals.org/cgi/doi/10.1093/ojls/23.1.111>.

¹³² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Guerra and Others v. Italy ze dne 19. března 1998, stížnosti č. 116/1996/735/932.

¹³³ Guerra and Others v. Italy, op. cit. sub 132, bod č. 58.

I přes značné rozšíření dosahu čl. 8, které je patrné z těchto případů má i environmentální interpretace tohoto článku svá omezení, jedno z nich se projevilo na případě **Asselbourg proti Lucembursku**¹³⁴. Zde skupina fyzických osob a nevládní organizace podaly stížnost proti rozhodnutí správního orgánu o povolení stavby ocelárny. Stěžovatelé požadovali zpřísnění provozu továrny, a tím i předejití možnému budoucímu porušení čl. 8. Evropské úmluvy. Soud došel k závěru, že dle Evropské úmluvy není možné podat *actio popularis*. Pro úspěšnost stížnosti je navíc nutné doložit konkrétní čin nebo opomenutí, kterým stát porušil právo chráněné Evropskou úmluvou. Hlavní důvod neúspěchu této stížnosti tak spočívá v koncipování Evropské úmluvy jako úmluvy chránící před konkrétními ohroženími práv, nikoliv před riziky potencionálními a neurčitými. V tomto případě tak lze vidět obdobnou argumentaci jako v případě L.C.B. proti Spojenému království (viz výše) vztahující se k porušení článku 2.

Poněkud odlišný případ z roku 2001 je pak **Chapman proti Spojenému království**¹³⁵, který se liší především v tom, že zde zájmy stěžovatele, který tvrdil porušení jeho práv na soukromí a rodinný život, nebyly totožné s ochranou životního prostředí. V tomto případě úřady Velké Británie nedovolily člence kočovných Romů (gypsy) přebývat v karavanu na jejím pozemku, který nebyl dle územní dokumentace určen k ochraně a zřizování žádného (ani dočasného) obydlí v této oblasti. Soud v tomto případě shledal, že přestože toto opatření, zvláště vzhledem ke stylu života stěžovatelky, mělo negativní vliv na její právo na respektování soukromého a rodinného života, stát zde dostatečně prokázal existenci legitimního cíle i přiměřený způsob, který vedl k jeho dosažení.

Již na začátku popsaný případ Powell proti Spojenému království byl počátkem celé série obdobných stížností, které se zabývaly hlukem z různých provozů, některé z nich již také byly popsány. Případem, který silně připomíná ve svých závěrech případ Powell je případ **Hatton proti Spojenému království**.¹³⁶ Vzhledem k vývoji judikatury Soudu, ke kterému od případu Powell došlo (viz výše), je ale mnohými přístupem Soudu

¹³⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Asselbourg v. Luxembourg ze dne 29. června 1999, stížnost č. 29121/95.

¹³⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Chapman v. the United Kingdom ze dne 18. ledna 2001, stížnost č. 27238/95.

¹³⁶ Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci Hatton and Others v. the United Kingdom ze dne 2. října 2001 a 8. července 2003, stížnost č. 36022/97.

v případě Hatton brán jako krok zpět. Jak je vidět z pozdějších, dále uváděných stížností, nestal se ale precedentem pro další případy. V Hatton proti Spojenému království porušení článku 8 opět nebylo shledáno, v tomto případě ale nikoliv jednomyslně. Zároveň je tento případ dobrou ukázkou toho, jak obtížné je někdy najít rovnovážný stav mezi zájmy jednotlivců a zájmy společnosti jako celku. Skutkový stav je následující. Stěžovatelka a dalších sedm stěžovatelů bydleli v londýnských předměstích nedaleko letiště Heathrow. V důsledku změny režimu nočních letů z původního omezeného počtu nočních letů na systém kvót stěžovatelé trpěli spánkovou deprivací a dalšími problémy spojenými s nadměrným hlukem. Změna systému nočních letů zároveň neovlivnila ceny nemovitostí v dané oblasti, což se později ukázalo jako jeden z podstatných bodů při rozhodování Soudu. Stěžovatelé se proto obrátili na ESLP, kde Senát Soudu rozhodl, že v daném případě došlo k porušení článku 8. Po tomto rozhodnutí Velká Británie požádala o postoupení případu Velkému Senátu, který rozhodl poměrem hlasů 12:5 o tom, že právo na soukromý a rodinný život chráněné článkem 8 nebylo porušeno. Soud při svém rozhodování vycházel především z toho, že nebylo dostatečně prokázáno, že by změna letových pravidel výrazně navýšila hluk, dále Soud zdůraznil, že noční letová doprava má význam pro ekonomiku země a že státu by měl být dán širší prostor pro zvážení, jakým způsobem bude brát ohled na práva obsažená v článku 8. Zároveň soud poukázal na to, že ceny nemovitostí v oblasti neodrazily zavedení těchto nových pravidel pro noční lety a stěžovatelé se proto mohou bez významných finančních ztrát odstěhovat. Soud v tomto případě tedy sice uznal, že je potřebné brát v úvahu také životní prostředí, zároveň však zdůraznil, že není dle jeho názoru vhodné dávat environmentálním právům jakýkoliv zvláštní status a zaujímat kvůli jejich existenci v tomto případě jakýkoliv zvláštní postoj.¹³⁷ S tímto názorem výrazně nesouhlasilo pět soudců, kteří se svými názory vyjádřenými v separátním vótu ztotožnili se závěry z případu López Ostra a poukázali na to, že rozhodnutí v případě Hatton jde proti trendu vzrůstajícího zájmu o otázky životního prostředí, zároveň nesouhlasili s širokým prostorem pro uvážení státu tak, jak byl prezentován většinovým stanoviskem. Vzhledem k důležitosti práva na spánek (right to sleep) považovali za správnější tento prostor pojmout úžeji.¹³⁸ Dále ve svém stanovisku

¹³⁷ Hatton and Others v. the United Kingdom, op.cit. sub 136, bod č. 122.

¹³⁸ Hatton and Others v. the United Kingdom, op.cit. sub 136, odlišné stanovisko 1. Pro komentář podporující odlišné stanovisko viz LOUCAIDES, L. Environmental Protection Through the Jurisprudence of the European Convention on Human Rights. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2003, 23(1), 111-125. Dostupné také z: <http://bybil.oxfordjournals.org/cgi/doi/10.1093/bybil/75.1.249>.

rozebírali možnou souvislost s výkladem článku 3, který zakotvuje právo nebýt mučen a dle kterého by dlouhodobé odpirání spánku mohlo být jako mučení chápáno.¹³⁹

V roce 2003 Soud rozhodoval opět poněkud atypický případ **Kyrtatos proti Řecku**¹⁴⁰. Zvláštností tohoto případu bylo, že zatímco většina Soudem rozhodnutých případů v této oblasti se týká znečištění prostředí (ať již hlukem, zápachem, chemickými či jinými látkami), v tomto případě stěžovatelé spatřovali porušení svého práva na soukromý a rodinný život ve změně charakteru krajiny v okolí jejich bydliště, která po přetvoření z mokřadu, kde hnízdilo větší množství ptáků, na zastavěné území, ztratila velkou část své malebnosti. V tomto případě Soud stížnost zamítl s odůvodněním, že „ani článek 8, ani jiný článek obsažený v Úmluvě, není speciálně určený k obecné ochraně životního prostředí jako takového. Za účelem vypořádání se s těmito problémy jsou více relevantní jiné nástroje mezinárodního a národního práva.“¹⁴¹

V případě, který byl Soudu předložen k rozhodnutí v roce 2005 – **Fadeyeva v. Rusko**¹⁴² – stěžovatelka žila dlouhodobě i s rodinou v blízkosti největší ocelárny v Rusku, v tzv. sanitární bezpečnostní zóně spolu s dalšími cca 150 000 obyvateli. Ocelárna zde způsobovala přes 95 % veškerého znečištění ovzduší; neměla moderní technologie, které by znečištění zabránily. Město se katastrofální situaci obyvatel rozhodlo vyřešit postupným vystěhováním mnoha lidí ze sanitární oblasti. Vzhledem k dlouhému období nečinnosti státních orgánů se stěžovatelka rozhodla obrátit na soud a požadovat okamžité přestěhování. S touto žalobou neuspěla ani u jedné instance národních soudů, odůvodněním soudů byl především rozpočet města, který okamžité přestěhování dle Ruska neumožňoval. Příklad se dostal po neúspěchu u ruských národních soudů až k ESLP, který prohlásil, že Rusko porušilo čl. 8, když nezajistilo životní prostředí neohrožující zdraví stěžovatelky. U té sice nemohlo být zcela jistě prokázán původ nemocí, ale pravděpodobnost se výrazně zvýšila právě kvůli činnosti ocelárny, a i kdyby stěžovatelka žádnou nemocí netrpěla, taková koncentrace škodlivých látek ji dle soudu oslabovala vůči jiným nemocem, nebo minimálně narušovala její právo na

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kyrtatos v. Greece ze dne 22. května 2003, stížnost č. 41666/98.

¹⁴¹ Překlad autora; Kyrtatos v. Greece, op. cit. sub 140, bod č. 52.

¹⁴² Fadeyeva v. Rusko, op. cit. sub 100.

soukromý a rodinný život¹⁴³. ESLP v tomto případě zopakoval, že nemůže určovat, jakou formou má být náprava zajištěna; může jen přezkoumat, zda stát dodržel své povinnosti, které v důsledku podepsání Evropské úmluvy je povinen dodržovat. V tomto případě soud dospěl k závěru, že stát měl hned několik způsobů řešení situace. Soud tak sice nemá pravomoc nařídit konkrétní způsob vyřešení problému, „do jeho kompetence však patří posoudit, zda vláda k problému přistoupila s náležitou péčí a zohlednila všechny konkurující si zájmy“¹⁴⁴. Soud v tomto případě dospěl k závěru, že úřady nevěnovaly dostatečnou péči a pozornost zájmům obyvatel žijících v okolí ocelárny.

Další případ zabývající se riziky spojenými s průmyslovou činností, který patří mezi významné, je rozsudek ve věci **Tătar proti Rumunsku** z roku 2009.¹⁴⁵ Tento případ je významný především z hlediska vývoje rozhodování Soudu v oblasti prokázání příčinné souvislosti mezi aktivitou, o které stěžovatel tvrdí, že narušuje jeho práva, a samotným porušením. V tomto případě stěžovatel žil nedaleko zlatého dolu, který používal při těžbě kyanid sodný. Soud ve svém rozhodnutí významně navázal na předešlé případy, novým prvkem byl fakt, že přestože stěžovatel nedokázal prokázat příčinnou souvislost mezi užitím kyanidu sodného a zdravotními problémy, kterými trpěl, Soud shledal, že riziko, které takový chemický postup přináší stěžovatelovu zdraví a blahu (well-being), zavazuje stát k posouzení takového rizika. Toto riziko zároveň zavazuje stát k sérii pozitivních povinností, které by měly obsahovat vytvoření správního a legislativního rámce omezujícího provoz takových zařízení. Dalším prvkem rozhodnutí, pro který se stal tento případ významný, je to, že poprvé v případě týkajícího se životního prostředí Soud odkázal na význam principu předběžné opatrnosti zakotvené v primárním evropském právu (dnes článek 191 TFEU) a neopomněl zmínit ani vývoj judikatury Evropského soudního dvora k této problematice.¹⁴⁶ Přestože vztah Soudu k tomuto principu bude muset ještě být ujasněn budoucí judikaturou, už samotné zdůraznění jeho významu v tomto případě je důležitým krokem k větší ochraně životního prostředí prostřednictvím Úmluvy.

¹⁴³ Fadeyeva v. Rusko, op. cit. sub 100, bod č. 69 a bod č. 88.

¹⁴⁴ Fadeyeva v. Rusko, op. cit. sub 100, bod č. 128.

¹⁴⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Tătar v. Romania ze dne 27. ledna 2009, stížnost č.67021/01.

¹⁴⁶ PEDERSEN, O., op. cit sub 130. s. 9.

Z nedávných případů rozhodovaných Soudem si kromě Tătar proti Rumunsku pozornost zaslouží také případ **Deés proti Maďarsku**¹⁴⁷ z roku 2010, který je díky svému předmětu sporu – hluku ze silniční dopravy – aktuálním pro velkou část Evropy. Stěžovatel založil svou stížnost na existenci dlouhotrvajícího hluku z především kamionové dopravy, který překračoval zákonné limity a vznikl snahou řidičů objet zpoplatněný silniční úsek přes do té doby málo frekventované místní komunikace, které nebyly na dopravní zátěž takového druhu koncipovány. Snahy státu o zmírnění hluku (a s tím souvisejících vibrací) v bydlišti stěžovatele nebyly úspěšné, stěžovatel se proto obrátil nejdříve na národní soudní orgány, poté i na Evropský soud pro lidská práva. Ten neshledal hluk natolik závažným, aby mohl ohrozit stěžovatelovo zdraví, nicméně v hluku této intenzity spatřoval porušení stěžovatelova práva na soukromý a rodinný život a shledal porušení článku 8 Úmluvy.

Pokud zhodnotíme výše popsané případy, lze tedy říci, že rozšířením výkladu článku 8 se právo na soukromý a rodinný život stalo jedním z nejdůležitějších nástrojů, kterými Úmluva může chránit environmentální lidská práva. Zároveň lze na judikatuře Soudu spatřovat postupné uvolňování nutnosti dostatečného prokázání příčinné souvislosti mezi problémy, kterými poškozený trpí, a rušivou aktivitou¹⁴⁸. Je nutné ale stále mít na paměti, že Úmluva nemá za primární cíl chránit životní prostředí, nýbrž lidská práva, a tak ne každé zhoršení kvality životního prostředí založí také porušení článku 8.¹⁴⁹ Toto platí i přesto, že Soud již v některých případech deklaroval, že ochrana životního prostředí (především v souvislosti s územním plánováním), může být legitimním cílem pro omezení práva dle článku 8.¹⁵⁰ V takovém případě jde ale stále o aplikaci legitimních omezení jednotlivce ve prospěch společnosti (týkajícího se tentokrát životního prostředí), nikoliv o rezignaci na lidskoprávní ochranu jako základ článku 8.

Zároveň z uvedených případů vyplývá, že i takové zhoršení kvality životního prostředí, které je relevantní z hlediska lidskoprávní ochrany, nemusí vždy dosáhnout

¹⁴⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Deés v. Hungary ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 2345/06.

¹⁴⁸ Tătar v. Romania, op. cit. sub 145.

¹⁴⁹ Kyrtatos v. Greece, op. cit. sub 140.

¹⁵⁰ Chapman v. the United Kingdom, op. cit. sub 135, bod č. 82, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dubetska and Others. v. Ukraine ze dne 10. února 2011, stížnost č. 30499/03, bod č. 143-145, 150-152, 155.

takové úrovni, aby byl článek 8 skutečně porušen. Takové narušení musí závažným způsobem zasáhnout do práva na soukromý či rodinný život a dosáhnout určitého stupně. Při jejím posuzování Soud bere v úvahu např. jak dlouho takové narušení trvá, jakou intenzitu narušení má či efekt tohoto narušení na psychickou a fyzickou stránku poškozených či na životní prostředí jako celek.¹⁵¹

Stejně jako u práva na život i v případě článku 8 Soud došel k závěru, že přestože toto právo při svém zrodu mělo především chránit jednotlivce před zásahy státu, v současné době lze za určitých okolností z tohoto práva vyvodit i pozitivní povinnost státu učinit taková opatření, aby jedincům toto právo zůstalo zachováno. I v tomto případě přitom není rozhodné, zda narušení tohoto práva přichází od státu či ze soukromé sféry. Pokud se stát dovolává toho, že jeho zásah do práv dle článku 8 Úmluvy byl ospravedlněn některou z okolností vyjmenovanou v odstavci 2 tohoto článku, musí prokázat, že opatření skutečně mělo tento legitimní cíl, opatření k jeho dosažení bylo přiměřené a bylo tak dosaženo rovnováhy (fair balance)¹⁵² mezi zájmy jednotlivců a zájmy společnosti. Vzhledem k obtížnosti zvolení nejvhodnějšího postupu by stát přitom měl mít širokou míru uvážení pro to, jak takové rovnováhy mezi zájmy dosáhnout¹⁵³. To ale nebrání Soudu posoudit, zda stát věnoval náležitou péči zvážení všech variant a zájmů jednotlivých stran.¹⁵⁴

3.1.3. Ochrana vlastnického práva

Posledním hmotněprávním článkem, který Soud při své argumentaci používá, se stal článek 1 Dodatkového protokolu č. 1, který zní: „Každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek. Nikdo nemůže být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu a za podmínek, které stanoví zákon a obecné zásady mezinárodního práva.“¹⁵⁵ Pojem vlastnictví, jak jej užívá Úmluva, je nezávislý na

¹⁵¹ Fadeyeva v. Rusko, op. cit. sub 100, bod č. 69.

¹⁵² López Ostra v. Spain, op. cit. sub 98, bod č. 51.

¹⁵³ Powell and Rayner v. United Kingdom, op. cit. sub 96, bod č. 44.

¹⁵⁴ Fadeyeva v. Rusko, op. cit. sub 100, bod č. 128.

¹⁵⁵ V originále: „Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law. The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.“

národních úpravách, není ani omezený pouze na hmotné předměty. Je tak nutné při posuzování, zda na určitý případ dopadá ochrana tohoto článku, vždy vycházet ze všech okolností případu, nikoliv pouze z formalistického pojetí vlastnictví tak, jak ho vnímá část národních legislativ, aby bylo náležitě zjištěno, zda na daný případ nedopadá ochrana vlastnického práva dle Úmluvy.¹⁵⁶ Ochrana dle Úmluvy může kromě předmětů vlastnictví tak, jak je vnímá většina národních legislativ, zahrnovat také nároky či práva, která má stěžovatel a v jejichž důsledku má legitimní očekávání toho, že bude moci požívat výhod plynoucích z vlastnického práva.¹⁵⁷ Stejně jako právo na život a právo na soukromý a rodinný život nebylo původně koncipováno tak, aby zahrnovalo ochranu životního prostředí, i ochrana vlastnického práva zahrnovala právo na klidné užívání tohoto vlastnictví včetně ochrany před zásahy do tohoto práva, nezahrnovala už však právo na užívání tohoto vlastnictví v příznivém životním prostředí.¹⁵⁸

Ani právo na ochranu vlastnictví nelze vnímat jako absolutní a lze v určitých případech přistoupit k jeho omezení. Takové omezení ale musí být v souladu s právem, ve veřejném zájmu a musí zde dojít k proporcionálnímu vyvážení zájmů jednotlivců a společnosti (fair balance). V posuzování, zda tohoto vyvážení bylo dosaženo, může v určitých případech hrát roli i finanční kompenzace. V možnostech, jak dosáhnout vyvážení zájmů obou stran, se státům dostává široké míry uvážení, úkol Soudu není ani zde „nadiktovat“ státům, jaká opatření přijmout, ale pouze posoudit, zda se již přijatými opatřeními podařilo vyvážení zájmů stran skutečně dosáhnout.¹⁵⁹ Taková omezení vlastnického práva přitom mohou být dvojí – ve prospěch životního prostředí či v jeho neprospěch, vždy ale musí být dodržena již zmíněná proporcionalita mezi zájmy jednotlivců a celku. Na druhou stranu ochrana vlastnického práva nemusí znamenat pouze nezasahování státu do tohoto práva, ale může přerůst až do pozitivní povinnosti státu svými opatřeními toto právo chránit. Nejdůležitější judikáty, z kterých závěry o přiměřenosti opatření státu vychází, jsou případy *Fredin* proti Švédsku, *Pine Valley*

¹⁵⁶ *Öneryıldız v. Turkey*, op. cit. sub 105, bod č. 124; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hamer v. Belgium* ze dne 27. listopadu 2007, stížnost č. 21861/03, bod č. 75.

¹⁵⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hamer v. Belgium* ze dne 27. listopadu 2007, stížnost č. 21861/03, bod č. 75.

¹⁵⁸ *Taşkın and Others v. Turkey*, op. cit. sub 106.

¹⁵⁹ Rozsudek evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fredin v. Sweden* ze dne 18. února 1991, stížnost č. 12033/86, bod č. 51.

Developments Ltd a ostatní proti Irsku, Kapsalis and Nima-Kapsali proti Řecku, Hamer proti Belgii, Depalle proti Francii a Brosset-Triboulet a ostatní proti Francii.

V případě **Fredin proti Švédsku**¹⁶⁰ Švédsko zakázalo panu Fredinovi těžít štěrk na jeho pozemku. Soud zde dal za pravdu Švédsku, když deklaroval, že zákaz sice narušil právo pana Fredina na pokojné užívání jeho majetku, nicméně zákaz byl ve veřejném zájmu a způsob, který stát zvolil, byl proporcionální k cíli, kterého mělo být dosaženo – ochraně životního prostředí.

V dalších dvou (skutkově i právním posouzením Soudu podobných případech) - **Pine Valley Developments Ltd a ostatní proti Irsku**¹⁶¹ a **Kapsalis and Nima-Kapsali proti Řecku**¹⁶² Soud opět shledal, že státy neporušily článek 1, když způsoby, které vedly k ochraně životního prostředí jako veřejnému zájmu, byly k tomuto cíli proporcionální. V obou těchto případech se jednalo o nepovolení stavby v určité lokalitě právě z důvodu ochrany životního prostředí. V prvním případě pak konkrétně šlo o skupinu stěžovatelů, kterým na zakoupených pozemcích nebylo povoleno stavět, resp. již vydané povolení stavět bylo odvoláno. Přestože v době, kdy tento pozemek kupovali, nebylo zcela jasné, zda v této lokalitě bude tzv. zelené pásmo (green belt), stěžovatelé byli srozuměni s tím, že oblast je určena pro zemědělství a zároveň byli srozuměni s plánem místní samosprávy na zřízení tohoto pásma, stěžovatelé odmítli uznat, že s tímto rizikem pozemky kupovali. Soud v tomto případě proto shledal, že právo na pokojné užívání vlastnictví bylo do jisté míry narušeno, ale vzhledem k tomu, že dosažení vytyčeného cíle nebylo možno dosáhnout jinými prostředky, neshledal Soud porušení článku 1 Dodatkového protokolu č. 1.

V druhém zmíněném případě, který je v podstatných bodech téměř shodný s případem Pine Valley Developments Ltd, bylo stavební povolení v případě stěžovatele i dalších vlastníků pozemků v oblasti anulováno. Ani zde při koupi pozemku nebylo o možnosti stavět rozhodnuto s finální platností, Soud proto shledal, že stát nemůže nést

¹⁶⁰ Rozsudek evropského soudu pro lidská práva ve věci Fredin v. Sweden ze dne 18. února 1991, stížnost č. 12033/86.

¹⁶¹ Rozsudek evropského soudu pro lidská práva ve věci Pine Valley Developments LTD and Others v. Ireland ze dne 29. listopadu 1991, stížnost č. 12742/87.

¹⁶² Rozsudek evropského soudu pro lidská práva ve věci Kapsalis and Nima-Kapsali v. Greece ze dne 23. září 2004, stížnost č. 20937/03.

odpovědnost za nedbalost kupujícího při ověřování možnosti na pozemku stavět v době koupi a neshledal v zásahu státu porušení ochrany vlastnického práva.

Na tyto uvedené rozsudky navázal Soud ve svém rozhodnutí v případě **Hamer proti Belgii**.¹⁶³ V tomto případě příslušné úřady Belgie v roce 1994 rozhodly o demolici prázdninového domu, který byl postaven v 60. letech 20. století bez příslušných povolení v oblasti, kde byla stavební činnost zakázána. Soud pak mj. zdůraznil, že ve svém rozhodování musel posoudit, zda omezení, která z tohoto rozhodnutí plynou pro majitele domu, budou skutečně vyvážena ochranou životního prostředí. Soud přitom dospěl k závěru, že přestože právo stěžovatelky bylo narušeno, způsob, jakým belgické úřady rozhodly, je přiměřený a jejich rozhodnutí je tudíž ospravedlnitelné. Své rozhodnutí pak odůvodnil tím, že přestože Úmluva jako taková nechrání právo na příznivé životní prostředí, zájem na jeho ochraně je zájmem veřejným, kterému je věnována čím dál větší pozornost. Takový zájem proto nemůže být upozaděn oproti finančním nárokům, nebo dokonce jiným základním právům jako např. právu na ochranu vlastnictví, a to zvláště za situace, kdy se ochrany domáhá někdo, kdo sám porušil právní normy na ochranu životního prostředí a postavil nemovitost v oblasti, pro kterou je to zákonem zakázáno.¹⁶⁴

Vývoj judikatury směrem k větší ochraně životního prostředí pak i v oblasti článku 1 Dodatkového protokolu č. 1 dokládají další dvě rozhodnutí Soudu, která taktéž navazují na předešlá rozhodnutí, posouvají ale opět míru, do jaké je Soud ochoten uznat aktivity státu jako přiměřené. V případech **Depalle proti Francii**¹⁶⁵ a **Brosset-Triboulet a ostatní proti Francii**¹⁶⁶ stěžovatelé několik desetiletí žili v provizorních domech v oblasti přímořského veřejného majetku. Postavení těchto domů a jejich obývání bylo povoleno příslušnými úřady sérií ad hoc rozhodnutí, žádná z nich ovšem nezakládala jakékoliv vlastnické či obdobné právo ani jinak nezakládala právo stěžovatelů na trvalé bydlení. V rámci důslednějšího dodržování územně plánovacích strategií na ochranu životního prostředí pak bylo příslušnými úřady nařízeno uvést na náklady stěžovatelů pozemek do původního stavu a provizorní domy zdemolovat. Soud i v těchto případech

¹⁶³ Hamer v. Belgium, op. cit sub 157.

¹⁶⁴ Hamer v. Belgium, op. cit sub 157, bod č. 79.

¹⁶⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Depalle v. France ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34044/02.

¹⁶⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Brosset-Triboulet and Others v. France ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34078/02.

rozhodl, že k porušení článku 1 Dodatkového protokolu č. 1 nedošlo, a to i přes to, že nařízení demolice po několika desetiletích je jistě velmi závažný zásah do „majetkových práv“¹⁶⁷. Soud ale zároveň zdůraznil, že tolerance státu k existenci těchto budov v žádném případě nezvýšila právo stěžovatelů na trvalé bydlení zde.¹⁶⁸ Soud dále zdůraznil, že nařízení demolice na vlastní náklady bez jakékoliv kompenzace není nepřiměřené, protože stát v každém ze svých ad hoc rozhodnutí upozorňoval stěžovatele na to, že možnost existence těchto domů je pouze provizorní a v případě neprodloužení povolení, nemají stěžovatelé na kompenzaci nárok. Soud dále uvedl, že: „regionální plánovací a environmentální politiky, u nichž je veřejný zájem společnosti prvořadý, dávají státu prostor pro větší míru uvážení, než v případech, kdy se jedná o občanská práva bez dalšího.“¹⁶⁹

Druhou skupinou rozhodnutí, která budou v této podkapitole uvedena, jsou rozhodnutí Soudu o tom, do jaké míry mají státy pozitivní povinnost konat. Vzhledem k tomu, že tuto problematiku Soud definoval v rozhodnutích, která se zároveň týkala i porušení práva na život, bude zde uvedena pouze část relevantní pro článek 1 Dodatkového protokolu č. 1, zároveň nebudou opakovány skutkové okolnosti, které již byly popsány dříve.

V případě **Öneryildiz proti Turecku**, který se týkal výbuchu skládky a zničení části slumové čtvrti, která byla nelegálně postavena v její blízkosti, Soud judikoval, že stěžovatelův dům byl jeho majetkem ve smyslu Úmluvy.¹⁷⁰ Soud dále deklaroval, že stát několik let věděl o nebezpečí, které hrozí, aniž by jakkoliv zakročil, a že zde existuje příčinná souvislost mezi hrubou nedbalostí státu a zničením stěžovatelova domu. Stát proto porušil článek 1 Dodatkového protokolu 1, když neučinil potřebná opatření k odvrácení tohoto nebezpečí. V rozsahu těchto opatření pak Soud odkazuje na pasáž věnující se povinnostem státu a ochrany života.¹⁷¹

¹⁶⁷ Depalle v. France, op. cit. sub 165, bod č. 88; Brosset-Triboulet and Others v. France, op. cit. 166, bod č. 92.

¹⁶⁸ Depalle v. France, op. cit. sub 165, bod č. 86; Brosset-Triboulet and Others v. France, op. cit. 166, bod č. 89.

¹⁶⁹ Depalle v. France, op. cit. sub 165, bod č. 84; Brosset-Triboulet and Others v. France, op. cit. 166, bod č. 87 (překlad autora).

¹⁷⁰ Öneryildiz v. Turkey, op. cit. sub 105, body č. 121, 129.

¹⁷¹ Ibid., bod č. 136.

V dalším případě, **Budayeva a ostatní proti Rusku**, byla situace obdobná, podstatným rozdílem bylo pouze to, že v případě Budayeva nebyla vinou nebezpečné aktivity, ale přírodní katastrofy. Soud proto musel rozhodnout, do jaké míry až sahají pozitivní povinnosti státu v takovém případě. Soud přitom shledal, že přírodní katastrofy, jakožto události mimo kontrolu člověka, nevyžadují takovou míru pozitivních povinností státu jako u nebezpečných aktivit. Na rozdíl od článku 2 Úmluvy, kdy stát musí učinit všechna možná opatření na ochranu života osob, v případě čl. 1 Protokolu č. 1 jsou povinnosti státu pouze takové, jaké lze rozumně předpokládat za daných okolností. Zároveň míra uvážení státu o tom, jaká opatření lze v dané situaci považovat za rozumná bude širší než u ochrany života dle článku 2 Úmluvy.¹⁷²

3.2. Procesní aspekty rozhodování Evropského soudu pro lidská práva

3.2.1. Svoboda projevu

Ochrana lidských práv v životním prostředí je kromě výše uvedených hmotněprávních ustanovení možná také pomocí práv procesněprávních. Svoboda projevu, která je zaručena čl. 10 Úmluvy a která dle tohoto článku zahrnuje i právo zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky, je jedním z příkladů.

Soud se při aplikaci tohoto článku zabýval v zásadě dvěma skupinami problémů. V první skupině případů Soud vykládal tento článek na obecné rovině, v druhé skupině se zabýval možností přístupu k informacím v souvislosti s porušením tohoto článku.

Na obecné rovině Soud zdůraznil, že zde zvláště v souvislosti s životním prostředím existuje silný veřejný zájem na možnosti jednotlivců či skupin přispívat do veřejné diskuze rozšiřováním informací a myšlenek ve věci veřejného zájmu.¹⁷³ Toto Soud deklaroval ve více případech, mezi nejdůležitější patří případ *Vides Aizsardzibas Klubs* proti Lotyšsku a *Steel a Morris* proti Spojenému království.

¹⁷² *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 113, bod č. 175.

¹⁷³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Steel and Morris v. the United Kingdom* ze dne 15. února 2005, stížnost č. 68416/01, bod č. 89; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia* ze dne 27. května 2004, stížnost č. 57829/00, bod č. 40.

V prvním případě¹⁷⁴ byla stěžovatelem nevládní organizace, která pomocí své kampaně upozorňovala na to, že místní starosta neučinil potřebná opatření k zastavení protizákonné stavební činnosti, a to zcela vědomě. Starosta stěžovatele za tyto výroky zažaloval u národních soudů a vysoudil omluvu a odškodné. Evropský soud pro lidská práva toto však označil vzhledem k okolnostem případu za nepřiměřené a své rozhodnutí zdůvodnil tím, že tato nevládní organizace, která se zabývala mj. i životním prostředím sloužila v tomto případě jako „hlídací pes“, kterážto činnost je v demokratickém státu nezbytná. Stejně tak je dle Soudu nezbytná možnost vyvolat diskuzi o potenciálně nezákonných praktikách; stěžovatel tak dle Soudu pouze vyjádřil svůj názor v rámci takové diskuze.

V druhém případě¹⁷⁵ skupina aktivistů šířila negativní informace o společnosti McDonald's. Tato společnost se bránila takovému jednání před národními soudy a žalovala stěžovatele pro pomluvu. Tento spor vyhrála a vysoudila na stěžovatelích, kteří byli z většiny nezaměstnaní nebo pouze s nízkým platem, odškodné. Stěžovatelé zároveň v průběhu celého soudního řízení neměli k dispozici právní pomoc, kterou si vzhledem ke své finanční situaci nemohli dovolit. Příklad se dostal až před Evropský soud pro lidská práva, který sice uznal, že společnost McDonald's má právo bránit se proti praktikám, které by mohly poškodit její dobrou pověst, zároveň ale zdůraznil, že malé neformální skupiny musí být schopné vést své kampaně efektivně. Soud proto deklaroval, že pro otevřenou celospolečenskou diskuzi je nezbytné, aby ve sporech mezi velkými, často nadnárodními korporacemi a malými skupinkami aktivistů existovala rovnost zbraní. V opačném případě by toto mohlo mít nepříznivý vliv na svobodu rozšiřování informací týkajících se velkých obchodních společností. Takové šíření informací je přitom dle Soudu veřejným zájmem.

Co se týká druhé skupiny případů, je nutné poznamenat, že samotná textace článku 10 nezmiňuje ani právo na přístup k informacím, ani povinnost státu určité informace shromažďovat či rozšiřovat. Proto, když Evropský soud řešil v roce 1998 případ **Guerra proti Itálii**,¹⁷⁶ nemohl se opřít o článek 10, ale musel právo na přístup k informacím

¹⁷⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia* ze dne 27. května 2004, stížnost č. 57829/00.

¹⁷⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Steel and Morris v. the United Kingdom* ze dne 15. února 2005, stížnost č. 68416/01.

¹⁷⁶ *Guerra and Others v. Italy*, op. cit. sub 132.

dovodit z čl. 2 a 8. Soud zde konstatoval, že za určitých okolností má stát povinnost zaručit právo na přístup k informacím, které souvisejí s životním prostředím. Právo na přístup k takovým informacím mají dle výkladu Úmluvy Soudem osoby, jejichž právo na život či právo na soukromý a rodinný život jsou ohroženy.¹⁷⁷ Tuto povinnost Soud dovodil speciálně u nebezpečných činností.

Důvody, proč je právo na informace environmentální povahy důležité konstatoval Soud ve svém rozhodnutí **McGinley and Egan proti Spojenému království**¹⁷⁸. V tomto případě byl stěžovatelem voják pracující v Pacifiku v době, kdy zde byly prováděny nukleární testy. Stěžovatel žaloval stát, protože měl za to, že nedostatečné informování o rizicích spojených s těmito testy, narušilo jeho právo na soukromý a rodinný život, když mu tak byla upřena možnost se svobodně a na základě všech relevantních informací rozhodnout, zda v takové oblasti přebývat. Přestože Soud neshledal v tomto konkrétním případě porušení článku 8 (stěžovatel si nevyžádal dokumenty, které Velká Británie dala k dispozici a které informace o výši radiace v jednotlivých oblastech obsahovaly) deklaroval, že stát má povinnost informace poskytnout v případě ohrožení práva dle článku 2 nebo 8, a to z toho důvodu, že takové informace jsou podstatné pro zvážení environmentálních rizik, kterým mohou být vystaveni, popřípadě mohou zmírnit obavy postižených jednotlivců.

Soud dále dovodil, že v určitých případech má stát dokonce povinnost informovat, ne pouze umožnit přístup k informacím.¹⁷⁹ Jedná se o případy, kdy stát participuje na nebezpečné aktivitě, o které ví, že má negativní vliv na lidské zdraví. Zároveň je stát povinen informovat obyvatele při nebezpečí přírodní katastrofy, která může mít za následek porušení práva na život.¹⁸⁰

3.2.2. Participace veřejnosti na rozhodování týkající se životního prostředí

Dalším procesním právem, kterým se Soud kromě práva na environmentální informace zabýval, je možnost veřejnosti podílet se na rozhodování v oblasti životního

¹⁷⁷ *Tătar v. Romania*, op. cit. sub 145, bod č. 101 a 113; *Guerra and Others v. Italy*, op. cit. sub 132, bod č. 60, *Öneryıldız v. Turkey*, op. cit. sub 105, bod č. 67 a 84-87.

¹⁷⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *McGinley and Egan v. the United Kingdom* ze dne 9. června 1998, stížnosti č. 21825/93 a 23414/94.

¹⁷⁹ *Guerra and Others v. Italy*, op. cit. sub 132, bod č. 60.

¹⁸⁰ *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 113, bod č. 131-132.

prostředí. Takovou možnost Soud naznačil ve vícerych svých rozhodnutích, nemůžeme ale hovořit o procesním právu v Úmluvě přímo zakotveném nebo odvozeném z jiného procesního práva.

V případě práva na spoluúčast na rozhodování lze vycházet pouze z judikatury týkající se článků hmotněprávních, především z článku 8. Zde Soud uvedl, že tento článek sice nezakotvuje žádné procesní požadavky kladené na stát explicitně, rozhodovací proces vedoucí k dotčení zájmů chráněných tímto článkem ale musí být spravedlivý a brát v potaz tyto dotčené zájmy jednotlivců chráněné Úmluvou¹⁸¹. Nejvýznamnější součástí judikatury pro tuto oblast pak lze mj. spatřovat v rozhodnutí *Hatton* a ostatní proti Spojenému království¹⁸² či *Taskin* a ostatní proti Turecku¹⁸³. V těchto a dalších rozhodnutích Soud zdůraznil důležitost zapojení jednotlivců do rozhodovacího procesu, které se týkají životního prostředí a ve kterých může být ohroženo některé z práv garantovaných Úmluvou.

Konkrétně tuto myšlenku rozvedl Soud v případě *Taskin*, kde uvedl jako velmi důležité, aby veřejnost byla seznámena se závěry studií a expertiz, které je stát povinen provádět z důvodu posouzení, zda ve věci bylo dosaženo spravedlivého vyvážení zájmů jednotlivců a zájmů společnosti.¹⁸⁴ V dalším ze svých rozhodnutí, rozhodnutí *Hatton*, Soud při zkoumání role veřejnosti ve spolořozhodování v souvislosti s článkem 8 určil, že při posuzování případného porušení článku 8 Soud nezkoumá pouze to, zda samotné rozhodnutí státu neporušuje právo na soukromý a rodinný život z hmotněprávního hlediska, ale bude také zvažovat, zda rozhodovací proces v dané věci bral náležitě v potaz zájmy jednotlivců z procesního hlediska. To může v jednotlivých případech znamenat např. jakým způsobem bylo rozhodováno, do jaké míry se v úvahu braly názory jednotlivců a jaké bylo jejich postavení v rozhodovacím procesu či zda jednotlivci, kterých se rozhodnutí týkalo, měli šanci při nesouhlasném postoji nechat výsledek rozhodovacího procesu přezkoumat před soudem či jiným nezávislým orgánem.¹⁸⁵ Zúžení skupiny jednotlivců, kteří mohou takové rozhodnutí napadnout před soudem,

¹⁸¹ *Tătar v. Romania*, op. cit. sub 145, bod č. 88; *Taskin and Others v. Turkey*, op. cit. sub 106, bod č. 118.

¹⁸² *Hatton and Others v. United Kingdom*, op. cit. sub 136.

¹⁸³ *Taskin and Others v. Turkey*, op. cit. sub 106.

¹⁸⁴ *Taskin and Others v. Turkey*, op. cit. sub 106, bod č. 117.

¹⁸⁵ K tomuto blíže v následující části kapitoly zabývající se přístupem ke spravedlnosti a aplikací čl. 6 Úmluvy.

pouze na ty, kteří jsou daným rozhodnutím skutečně dotčeni je přitom nesmírně důležité, protože jak Soud několikrát zdůraznil, dle Úmluvy není možná tzv. *actio popularis*.¹⁸⁶

Obdobně jako v případě Taskin či Hatton pak Soud postupoval i v dalších případech: Giacomelli proti Itálii, Lemke proti Turecku, Tatar proti Rumunsku, Brândușe proti Rumunsku či v případě Dubetska a ostatní proti Ukrajině,¹⁸⁷ kde taktéž zdůraznil význam možnosti veřejnosti spolupodílet se na environmentálních rozhodnutích, která se jich bezprostředně týkají.

3.2.3. Právo na spravedlivý proces a přístup k právním prostředkům nápravy

Posledním bodem této kapitoly bude část pojednávající o článku 6 Úmluvy¹⁸⁸, který zaručuje právo na spravedlivý proces a článku 13 Úmluvy¹⁸⁹ zaručující možnost účinné právní nápravy před národními orgány v případě porušení práva zaručeného Úmluvou.

Pokud jde o aplikaci článku 6, ten je v současné době jedním z nejčastěji stěžovateli uváděným. Aby tento článek mohl být vůbec aplikován v soukromém právu, je nezbytné, aby zde existoval soukromoprávní spor, který je skutečný a závažný a jehož výsledek je přímo rozhodující pro individuální práva dotčeného jednotlivce. Jako i v jiných případech, Soud se necítí vázán národní úpravou pojmu soukromoprávní spor, ne vždy se tak musí tento pojem krýt s tím, co konkrétní státy ještě považují za soukromé a co už za veřejné právo. Přesnou definici soukromoprávního sporu však Soud doposud v žádném ze svých rozhodnutí neposkytl.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Viz např. rozhodnutí ve věci Tatar v. Romania, op. cit. sub 145 či Taşkın and Others v. Turkey, op. cit. sub 106.

¹⁸⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Giacomelli v. Italy ze dne 2. listopadu 2006, stížnost č. 59909/00, bod č. 82-84 and 94; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lemke v. Turkey ze dne 5. září 2007, stížnost č. 17381/02, bod č. 41, Tatar v. Romania, op. cit. sub 145, bod č. 88, 101 a 113; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Brândușe v. Romania ze dne 7. dubna 2009, stížnost č. 6586/03, bod č. 62-63, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dubetska and Others v. Ukraine ze dne 10. února 2011, stížnost č. 30499/03, bod č. 66-69.

¹⁸⁸ „1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech (...) a o oprávněnosti jakéhokoliv trestního obvinění proti němu...“

¹⁸⁹ „Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

¹⁹⁰ SALAS, Alfonso, op. cit. sub 35, s. 96.

V souvislosti s ochranou před nepříznivými vlivy zhoršeného životního prostředí Soud několikrát zopakoval, že právo na příznivé životní prostředí garantované národní legislativou lze považovat za právo chráněné článkem 6 v rámci soukromoprávních sporů (civil right) a státy, které toto právo garantují, musí zároveň zajistit možnost se tohoto práva domáhat před soudem na národní úrovni.¹⁹¹

Soud ve svých rozhodnutích dále vyložil, že nedílnou součástí práva na spravedlivý proces je, při splnění podmínek, také právo na přístup k soudu. Těmito podmínkami je dostatečně přímý vztah mezi environmentálním problémem a tvrzeným porušením práva (civil right). V případě dostatečně závažných, specifických a aktuálních environmentálních rizik může být článek 6 použit v případech, kdy nebezpečí dosahuje takového stupně pravděpodobnosti, že výsledek sporu přímo ovlivní práva zúčastněných.¹⁹² Toto je důležité pro stěžovatele ze států, které právo na příznivé životní prostředí neuznávají, uznávají ale práva na fyzickou integritu, právo vlastnit majetek apod. Prokázání nebezpečí a jeho souvislost s těmito právy ale bývá často problém, jak lze vidět i na případu Balmer-Schafroth a ostatní proti Švýcarsku¹⁹³ a Athanassoglou a ostatní proti Švýcarsku¹⁹⁴. V obou případech stěžovatelé žili v blízkosti jaderné elektrárny, kterým byla prodloužena licence k provozu. S tím stěžovatelé nesouhlasili, obrátili se proto na příslušný úřad, který jejich námitky ohledně nedostatečné bezpečnosti či ohrožení jejich práva na život a právo vlastnit majetek zamítl jako nepodložené. Dle švýcarského práva stěžovatelé neměli možnost odvolat se a nechat přezkoumat rozhodnutí úřadu soudem. O toto také opírali svou stížnost, když před Soudem namítali porušení článku 6 Úmluvy. Soud v obou případech sice uznal, že zde existuje soukromoprávní spor, který je skutečný a závažný, dále soud konstatoval, že švýcarské právo stěžovatelům přiznává právo na život, fyzickou integritu a právo vlastnit majetek, v čem ale posoudil případy negativně, byla otázka, zda vztah mezi rozhodnutím

¹⁹¹ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland ze dne 26. srpna 1997, stížnosti č. 67\1996\686\876, bod č. 33, Taşkın and Others v. Turkey, op. cit. sub 106, bod č. 90.

¹⁹² rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland ze dne 26. srpna 1997, stížnosti č. 67\1996\686\876, bod č. 40; Taşkın and Others v. Turkey, op. cit. sub 106, bod č. 130.

¹⁹³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland ze dne 26. srpna 1997, stížnosti č. 67\1996\686\876.

¹⁹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Athanassoglou v. Switzerland ze dne 6. dubna 2000, stížnost č. 27644/95.

švýcarského úřadu a právy, které stěžovatelům švýcarské právo garantuje, je dostatečně přímý. V případě Balmer-Schafroth a ostatní proti Švýcarsku Soud rozhodl, že stěžovatelé neprokázali dostatečně přímou spojitost mezi právem na fyzickou integritu a provozem jaderné elektrárny. Stěžovatelům se zde nepodařilo Soud přesvědčit o tom, že tvrzené nebezpečí, kterému měli být provozem jaderné elektrárny vystaveni, je nejen dostatečně závažné, ale také konkrétní (specifické) a bezprostřední. Toto nebezpečí proto zůstalo dle Soudu v hypotetické rovině a možnost narušení stěžovatelových práv nedosáhla požadované pravděpodobnosti. K analogickému rozhodnutí Soud posléze dospěl i v druhém zmiňovaném rozhodnutí.

Jak již bylo uvedeno v popisu případů vztahujících se k článkům 2 a 8, důležitou součástí výkladu článku 6 Soudem je i to, že právo na spravedlivý proces zahrnuje také vynucení soudního rozhodnutí.¹⁹⁵

Právo na právní prostředek nápravy před národním orgánem upravené v článku 13 doplňuje ochranu zaručenou článkem 6. Účelem tohoto článku je omezit případy, které bude muset rozhodovat Evropský soud pro lidská práva, základní rozhodovací procesy by měly probíhat dle tohoto článku na národní úrovni. Úmluva státům nepřikazuje konkrétní formu, kterou by tato náprava měla mít, státy mají volnost v úvaze o konkrétních opatřeních. V environmentálních případech se stížnosti na porušení tohoto práva vztahují zvláště k možnosti účinné právní nápravy před národními orgány v případě porušení právu na život, práva na soukromý a rodinný život a práva na ochranu vlastnictví, tedy hmotněprávních článků, o které se v těchto případech stěžovatelé opírají nejčastěji. Jako příklad lze uvést případ Öneriyildiz proti Turecku či případ Hatton a ostatní proti Spojenému království.

¹⁹⁵ Viz např. Taşkın and Others v. Turkey, op. cit. sub 106.

Závěr

Cílem této práce bylo poskytnout ucelený pohled na jednu z relativně nových a zároveň nejdiskutovanějších otázek v mezinárodním právu – propojení ochrany lidských práv s ochranou životního prostředí – a to jak v rovině teoretické, tak v přístupu k tomuto problému v praxi, a současně zhodnotit vhodnost jednotlivých řešení.

Po teoretické stránce je především důležité rozpoznat možnosti, díky nimž by mohlo být životní prostředí chráněno a následně zvolit co nejvhodnější způsob realizace v nastalé situaci. Původně se lidská práva a ochrana životního prostředí vyvíjely jako dvě na sobě zcela nezávislá odvětví práva, a proto může ochrana životního prostředí probíhat bez spojitosti s prvním zmíněným odvětvím. Pokud chceme připustit propojení obou odvětví, pak tak můžeme učinit trojím způsobem: prostřednictvím nového práva na příznivé životní prostředí, prostřednictvím tzv. greeningu stávajících lidských práv či pomocí práv kolektivních. Všechny tyto tři způsoby mohou splnit svůj účel, ovšem do jaké míry se tak stane, závisí na ochotě mezinárodního společenství problémy životního prostředí touto cestou řešit. Dle mého názoru se ovšem nelze domnívat, že je vhodné aplikovat lidskoprávní přístup na každý environmentální problém. Snaha činit tak za každou cenu bez ohledu na vhodnost tohoto postupu vede k degradaci významu lidských práv, která nejde zneužívat k ochraně životního prostředí v situacích, které se přímo nedotýkají problémů lidských jedinců a kde by tradiční mezinárodní právo životního prostředí posloužilo účelu lépe.

Při pohledu na konkrétní snahy o prosazení těchto výše zmíněných postupů na mezinárodní politické scéně můžeme vidět, že se otázka propojení těchto dvou odvětví stala poprvé středem zájmu již v 70. letech minulého století. Počáteční entuziasmus byl však záhy vystřídán konflikty mezi „bohatým Severem“ a „chudým Jihem“. Poprvé v historii dochází k situaci, kdy více než sedm miliard obyvatel této planety vyžaduje měřit nejen mezi právy přírody a člověka, ale i mezi jednotlivými lidskými právy: právem na využívání přírodních zdrojů a práva na zdravé životní prostředí, na život, zdraví. Bohatší státy nastolily otázku ochrany životního prostředí často pod tlakem veřejného mínění a výzkumu, zatímco chudší státy spatřovaly a stále spatřují své právo na rozvoj za svou hlavní prioritu. Tento vývoj značně zpomalil řešení problematiky, která tak zůstala

zmíněna v globálním měřítku pouze v rámci dokumentů soft law a její závazné řešení se přesunulo na regionální úroveň.

V současnosti existují tři hlavní regionální systémy, které lidská práva v oblasti životního prostředí chrání. Faktickým průkopníkem v oblasti je beze sporu Evropský soud pro lidská práva, který svým proenvironmentálním výkladem Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod rozvinul k problematice nejpropracovanější judikaturu. Následován, co do efektivity, je systémem americkým, jehož doktrína se především v poslední době neomezuje pouze na problematiku environmentálních lidských práv domorodého obyvatelstva. Nejmladší je pak systém africký, jehož specifika a možnou efektivitu ilustrují první úspěšné případy, viz Social and Economic Rights Action Center proti Nigérii z roku 2001. Právě v regionálních systémech (a v rámci nich především v systému evropském) je mj. nejvíce viditelné posilování smluvních environmentálních závazků států, a to za pomoci systému lidských práv. Tento trend vyplývá jednak z větší propracovanosti vynucovacích mechanismů ochrany lidských práv, jednak z dlouhodobého judikování nemožnosti zachování standardu ochrany lidských práv v situaci, kdy jsou taková lidská práva ohrožena nedodržováním závazků států přijatých v oblasti ochrany životního prostředí.

Pokud bych měla zhodnotit jednotlivé systémy, pak se mi jako nejvíce efektivní jeví systém evropský. Důvodů je přitom hned několik. Evropský soud pro lidská práva ve svém pojetí ochrany životního prostředí prostřednictvím lidských práv důsledně odděluje případy, které mají skutečnou souvislost s možným porušením lidského práva a případy, které mají jako primární cíl „pouze“ ochranu přírody, jejíž zhoršený stav přitom přímo nedopadá na situaci jednotlivců. Tento přístup zabraňuje diskuzím, které v odborné literatuře probíhají mezi zastánci tzv. antropocentrického přístupu a ekocentrického přístupu, a plně koresponduje s mým výše uvedeným názorem. Dalším důvodem úspěšnosti evropského systému je relativně snadný přístup k Evropskému soudu pro lidská práva. V neposlední řadě je to celková koncepce tohoto systému, který je založen na porušení individuálních práv první generace. To umožňuje lepší ochranu i v situacích, kdy množství postižených není příliš vysoké či kdy porušení environmentálních práv chápaných jako právo druhé či třetí generace musí ustoupit před právy generace první.

Souhrnně lze konstatovat, že každé řešení ochrany lidských práv v životním prostředí, které si jednotlivé regiony vyberou, má své výhody a nevýhody. Vždy lze ovšem systém nastavit tak, aby (i za cenu kombinací různých přístupů) úspěšně chránil environmentální lidská práva. Všechny hlavní regionální systémy prokázaly svou schopnost brát jednotlivé úmluvy jako „živoucí nástroje“ a přizpůsobit se více či méně úspěšně novým výzvám způsobeným zhoršeným životním prostředím. V situaci, kdy regionální mechanismy fungují na úrovni, které za posledních dvacet let dosáhly, je proto dle mého názoru důležité podpořit rozvoj těchto snah. Zároveň ale nelze opomenout, že regionální mechanismy jsou ze své podstaty územně limitované a nejsou a ani nemohou být řešením problémů, které kvůli své globální povaze potřebují společný postup mezinárodního společenství zabezpečovaný i působením mezinárodního práva.

Použité zdroje

Knihy

ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN: 978-0-521-74710-3.

BANNER, Ch. *The Aarhus Convention, a guide for UK lawyers*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2015. ISBN 18-494-6571-1.

BOYD, David R. *The right to a healthy environment: revitalizing Canada's constitution*. 3. vyd. Vancouver: UBC Press, c2012. Law and society series. ISBN 978-0-7748-2412-5.

ČEPELKA, Č. a ŠTURMA, P.. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-864-3257-2.

DAMOHORSKÝ, M.. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-338-7.

FORSYTHE, D. P. (ed.). *Encyclopedia of human rights*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-533688-7.

KRAVCHENKO, S., BONINE, J. E. *Human rights and the environment: cases, law and policy*. Durham, NC: Carolina Academic Press, 2008, ISBN: 978-1-59460-413-3.

ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010, 172 s., ISBN: 978-80-7400-318-9.

Odborné články

ANDERSON, M. Human Rights Approaches to Environmental Protection: An Overview. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON (eds.). *Human rights approaches to environmental protection*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 01-982-6789-4, s. 1-25.

ANDERSON, M. Individual Rights to Environmental Protection in India. In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON (eds.). *Human rights approaches to environmental protection*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 01-982-6789-4, s. 199-227.

ATAPATTU, S.. The Right to a Healthy Life or the Right to die Polluted? : the Emergence of a Human Right to a Healthy Environment under International Law. In SHELTON, D. a SAX, J. L. *Human rights and the environment*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011. ISBN 18-498-0138-X., s. 57-119.

BOYLE, A. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment. *Fordham Envtl. L. Rev.*, 2006, 18: 471.

BOYLE, A. The Role of International Human Rights Law in the Protection of the Environment, In BOYLE, Alan E a Michael R ANDERSON (eds.). *Human rights approaches to environmental protection*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 01-982-6789-4, s. 43-71.

COLLINS, L. Are We There Yet? The Right to Environment in International and European Law. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*. 2007, 3(2).

CULLET, Philippe. DEFINITION OF AN ENVIRONMENTAL RIGHT IN A HUMAN RIGHTS CONTEXT. *Netherlands Quarterly of Human Rights*. 1995 (13).

DOWNS, J. A. A Healthy and Ecologically Balanced Environment: An Argument for a Third Generation Right. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 1993, 3(351).

FITZMAURICE, M., The Human Right to Water. In SHELTON, Dinah a Joseph L SAX. *Human rights and the environment*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011. ISBN 18-498-0138-X., s 477-526.

HANDL, G. Human Rights and Protection of the Environment: A Mildly "Revisionist" View. In SHELTON, Dinah a Joseph L SAX. *Human rights and the environment*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011. ISBN 18-498-0138-X., s. 31-57.

LOUCAIDES, L. Environmental Protection Through the Jurisprudence of the European Convention on Human Rights. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2003, 23(1), 111-125.

MILLER, C. Environmental Rights in a Welfare State? A Comment on DeMerieux. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2003, 23(1), 111-125.

MÜLLEROVÁ, H. Aktuální otázky zakotvení lidského práva na životní prostředí v mezinárodním právu, *Acta Universitatis Carolinae*, 2011, iuridica 3, s. 19-44.

NICKEL, W. J. The Human Right to a Safe Environment: Philosophical Perspectives on Its Scope and Justification. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 16-30.

PEDERSEN, W. O., European Environmental Human Rights and Environmental Rights: A Long Time Coming?, *Georgetown International Environmental Law Review*, 2008, roč. 21, č. 1.

RODRIGUEZ-RIVERA, E. L. Is the Human Right to Environment Recognized under International Law? It Depends on the Source, In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D., *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 141-144.

SAX, L. J. The Search for Environmental Rights. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 3-15.

SHELTON, D. Developing substantive environmental rights, *Journal of Human Rights and the Environment*, roč. 1, č. 1, 2010, s. 89-120.

SHELTON, D. Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment. In VANDERHEIDEN, Steve. *Environmental rights*. Burlington, VT: Ashgate, 2012. International library of essays on rights. ISBN 14-094-2296-8, s. 509-545.

SOHN, L.B. The Stockholm Declaration on the Human Environment. *Harvard International Law Journal*. 1973, (3), 423-515.

SPIELER, P. The La Oroya Case: the Relationship Between Environmental Degradation and Human Rights Violations. *Human Rights Brief*. 2010, 18(1), 19-23.

STONE, Ch., D., Should Trees Have Legal Standing? – Toward Legal Rights for Natural Objects. In VANDERHEIDEN, Steve. *Environmental rights*. Burlington, VT: Ashgate, 2012. International library of essays on rights. ISBN 14-094-2296-8, s. 283-335.

Primární zdroje

Africká charta práv člověka a národů (African Charter on Human and Peoples' Rights) z roku 1981.

Americká úmluva o lidských právech (American Convention on Human Rights) z roku 1969.

Biskajská deklarace o právu na životní prostředí (Declaration of Bizkaia on the Right to the Environment) z roku 1999.

Deklarace Konference OSN o životním prostředí a rozvoji - tzv. Deklarace z Ria (Rio Declaration on Environment and Development – Rio Declaration) z roku 1992.

Deklaraci Konference OSN o životním prostředí - tzv. Stockholmská deklarace (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment – Stockholm Declaration) z roku 1972.

Mezinárodním pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (International Covenant on Economic, Social and Cultural rights) z roku 1966.

Mezinárodním pakt o občanských a politických právech (Interantional Covenant on Civil and Political Rights) z roku 1966.

Světová charta přírody (World Charter for Nature) z roku 1982.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – European Convention on Human Rights) z roku 1950.

Úmluva o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice – Espoo úmluva (Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context– Espoo Convention) z roku 1991.

Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí – Aarhuská úmluva (Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters - Aarhus Convention) z roku 1998.

Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child) z roku 1989.

Další primární zdroje

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Asselbourg v. Luxembourg, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. června 1999, stížnost č. 29121/95.

Athanassoglou v. Switzerland, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. dubna 2000, stížnost č. 27644/95.

Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. srpna 1997, stížnosti č. 67\1996\686\876.

Brosset-Triboulet and Others v. France, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34078/02.

Budayeva and Others v. Russia, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. března 2008, stížnost č. 15339/02, č. 11673/02, č. 15343/02, č. 20058/02 a č. 21166/02.

Deés v. Hungary, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 2345/06.

Depalle v. France, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34044/02.

Dubetska and Others v. Ukraine, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. února 2011, stížnost č. 30499/03.

Fadeyeva v. Russia, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. června 2005, stížnost č. 55723/00.

Fredin v. Sweden, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. února 1991, stížnost č. 12033/86.

Guerra and Others v. Italy, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. února 1998, stížnost č. 14967/89.

Giacomelli v. Italy, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. listopadu 2006, stížnost č. 59909/00.

Hamer v. Belgium, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. listopadu 2007, stížnost č. 21861/03.

Hatton and Others v. United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. července 2003, stížnost č. 36022/97.

Chapman v. the United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. ledna 2001, stížnost č. 27238/95.

Kapsalis and Nima-Kapsali v. Greece, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. září 2004, stížnost č. 20937/03.

Kyrtatos v. Greece, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. května 2001, stížnost č. 41666/98.

Kyrtatos v. Greece, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. května 2003, stížnost č. 41666/98.

L.C.B. v. the United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. června 1998, stížnost č. 23413/94.

López Ostra v. Spain, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. prosince 1994, stížnost č. 16798/90.

McGinley a Egan v. United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. června 1998, stížnost č. 21825/93 a stížnost č. 23414/94.

Moreno Gómez v. Spain, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. listopadu 2004, stížnost č. 4143/02.

Murillo Saldias and Others v. Spain, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. listopadu 2006, stížnost č. 76973/01.

Öneryildiz v. Turkey, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. listopadu 2004, stížnost č. 48939/99.

Pine Valley Developments LTD and Others v. Ireland, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. listopadu 1991, stížnost č. 12742/87.

Powell a Rayner v. United Kingdom, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 16. července 1986, stížnost č. 9310/81.

Powell a Rayner v. United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. února 1990, stížnost č. 9310/81.

Powell a Rayner v. United Kingdom, zpráva Evropské komise pro lidská práva ze dne 19. ledna 1989, stížnost č. 9310/81.

Soering v United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. července 1989, stížnost č. 14038/88.

Spire v. France, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. května 1990, stížnost č. 13728/88.

Steel and Morris v. the United Kingdom, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. února 2005, stížnost č. 68416/01.

Taşkin and Others v. Turkey, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. listopadu 2004, stížnost č. 46117/99.

Tătar v. Romania rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. ledna 2009, stížnost č. 67021/01.

Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. května 2004, stížnost č. 57829/00.

X a Y v. Federal Republic of Germany, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 13. května 1976, stížnost č. 7407/76.

Další judikatura

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, posudkové stanovisko Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996.

La Oroya v. Peru, zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 76/09 ze dne 5. října 2009.

The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria, rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů, ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96.

Yanomami Community v. Brazil, rezoluce Inter-americké komise pro lidská práva č. 12/85 ze dne 5. března 1985.

Elektronické zdroje

<<http://www.echr.coe.int>> (European Court of Human Rights)

<<http://hudoc.echr.coe.int>> (databáze HUDOC)

<http://www.echr.coe.int/Documents/Collection_Convention_1950_ENG.pdf>

(Původní znění Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v anglickém znění)

<http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf> (Český překlad aktuálního znění Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z webu Soudu)

PEDERSEN, Ole W. The Ties that Bind: The Environment, the European Convention on Human Rights and the Rule of Law. *European Public Law* [online]. 2010, 16(4) [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=1673125 .

SALAS, Alfonso de. *Manual on human rights and the environment*. Second edition. Strasbourg, France: Council of Europe Publishing, 2012. International library of essays on rights. ISBN 978-92-871-7540-3. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DH_DEV_Manual_Environment_Eng.pdf .

Abstrakt

Cílem této práce je analýza vztahu lidských práv a ochrany životního prostředí v souvislosti s právem člověka na životní prostředí určité kvality. Tato diplomová práce se člení na tři kapitoly. První kapitola se zaměřuje na teoretické základy problematiky, především na vztah oborů mezinárodní ochrany životního prostředí a lidských práv, na výhody a nevýhody jednotlivých přístupů k řešení a na definice nejdůležitějších pojmů vyskytujících se napříč celou prací včetně různého vnímání těchto pojmů jednotlivými autory. V druhé kapitole je rozebrána současná úprava těchto práv v mezinárodních dokumentech hard law i soft law na univerzální úrovni s přesahem do úpravy v rámci dokumentů regionální povahy. První část této kapitoly podává přehled dokumentů hmotněprávní povahy, které mohou obsahovat úpravu práva na příznivé životní prostředí, druhá část se zabývá dokumenty procesněprávní povahy se zvláštním zaměřením na Aarhuskou úmluvu. Třetí kapitola pak podrobněji rozebírá aktuální judikaturu Evropského soudu pro lidská práva v této oblasti a je rozdělena na tři části. První obsahuje exkurz do společných znaků rozhodnutí Soudu a na vývoj v rozhodování Soudu o ochraně environmentálních lidských práv, druhá část pak již konkrétně rozebírá nejdůležitější rozhodnutí týkající se relevantních hmotněprávních článků Úmluvy, které upravují právo na život, právo na soukromý a rodinný život a ochranu vlastnického práva. Poslední část obsahuje nejdůležitější rozhodnutí vztahující se k článkům procesní povahy upravující svobodu projevu, právo na spolurozhodování a právo na spravedlivý proces a přístup k právním prostředkům nápravy. V závěru pak autor zhodnocuje vhodnost jednotlivých přístupů k ochraně životního prostředí prostřednictvím lidských práv a možnosti dalšího vývoje tohoto tématu.

Abstract

The aim of this diploma thesis is the analysis of the connection between the protection of human rights to environment of the certain quality and the protection of the environment itself. The diploma thesis is divided into three chapters. The first chapter is focused on theoretical basis of the topic, especially the relation between two areas of law – international environmental law and human rights law, concerns advantages and disadvantages of the approaches to this topic, and definitions of the most important terms, including different use of these terms by the individual authors. The second chapter outlines the evolution of these rights in the hard law and soft law universal international agreements with the overlap into the regional systems of human rights protection. The first part of this chapter relates to the documents about substantive rights and the second part examines the procedural documents with special reference to the Aarhus Convention. The third chapter analyzes the case law of the European Court of Human Rights in detail; this chapter is divided into three parts. The first one contains the explanation of the common features of decisions connected to the protection of environmental human rights. The second one describes the evolution of environmental case law connected to the relevant substantive rights as the right to health, the right to family and private life and the right to protection of property. The last part of this chapter gives a brief idea of the evolution the case law of the procedural rights as the right to information, the right to participate in decision-making process and the right to access to justice and other remedies in environmental matters. In conclusion, the author evaluates the appropriateness of different human-rights based approaches to the protection of the environment and possibilities of further development of this topic.

Klíčová slova

Ochrana lidských práv, ochrana životní prostředí, Evropský soud pro lidská práva,

Key words

Protection of human rights, environmental protection, European Court of Human Rights